

בין המערכות 24

יולי – אוגוסט 2023

יוצא לאור על ידי "מערכות", בית התוכן המקצועי של

צה"ל לצבא ולביטחון לאומי

<https://www.maarachot.idf.il>

תוכן העניינים

מה לקחת מתיאורית המלחמה: צורות, "משקפיים", או פרשנות
בהקשר? / תא"ל (מיל") אודי בן מוחה / 06.07.2023

"בית וגן" – ניתוח הפעילות הצבאית והמלצות להמשך / ד"ר
עומר דוסטרי / 19.07.2023

דברים שרואים משם גם רואים מכאן: לקחי אוסינט מאוקראינה
והשתקפותם ב"בית וגן" / סא"ל (מיל") אורן האס / 27.07.2023

המבצע הוא שעתו הגדולה ביותר של המפקד: לחימת גדוד 202
במבצע "צוק איתן" / אל"ם (מיל") קובי ולר / 24.08.2023

מה לקחת מתיאוריות המלחמה: צורות, "משקפיים" או פרשנות בהקשר?

תא"ל (מיל') אודי בן מוחה, דוקטורנט במחלקה ליחב"ל, אוניברסיטת חיפה. חוקר בריתות וקואליציות צבאיות, מלגאי בקתדרת חייקין לגאואסטרטגיה 06.07.2023

ביקורת ספר המתודולוגיה הנחבאת של תיאוריית המלחמה הכללית הגות צבאית

הגם שיש בספר נושאים במחלוקת, ספרו של בנג'ו תורם נדבך חשוב נוסף להתמצאות בתופעת המלחמה. חידוד הדמיון, יכולת ההשלכה והלמידה, כיצד מצביאים ומפקדים מימשו פוטנציאל, גישרו על פני מתחים ופתרו בעיות מורכבות – חשובים לסל הכלים לא פחות מהסבר תיאורטי מנומק ואולי אף יותר מכך

עטיפת הספר. מעלתו הגדולה מצויה בעובדה שנכתב על ידי מצביא ישראלי

לאחרונה התברכנו בהוספת ספרו של אלוף ד"ר יעקב בנג'ו¹ למדף הספרים. מטרת ביקורת הספר היא לאפשר לעיין בו בצורה מאוזנת, לעמוד על מה שהוא מציע לצד מה שנעדר ממנו, ולייצר הזדמנות לדיאלוג מקצועי עם הקורא. ככלל, מעלתו הגדולה של הספר מצויה בעובדה שנכתב על ידי מצביא ישראלי. היכולת לדון בתובנות תיאורטיות עמוקות ומתוך ניסיון צבאי עשיר, יש בה דוגמה אישית של הכותב כמפקד ואיש ספר המציב סמן ימני נוסף למקצוע הפיקוד הצבאי.

הספר הוא תוצאה של מחקר אקדמי מעמיק, אשר מזקק את משנתם של הוגים צבאיים נבחרים, חושף הטיית ומגיש את התיאוריות לקורא באופן שמקל על הבנתן ברצף ההיסטורי ובהקשר של המלחמות. הספר חושף את המתודולוגיה שנקטה בגיבוש כל אחת מן התיאוריות, כך שמתקבלת תמונה ברורה יותר של תיאוריית המלחמה הכללית. במילים אחרות, הכותב מסביר כיצד התפתחה השיטה של פיתוח תיאוריות מלחמה. בתוך כך הוא מציע מודל שמפגיש בין ההוגה התיאורטי, המלחמה שנלמדה, ממדי הלוחמה והטכנולוגיה הצבאית שאפיינו את התקופה התעשייתית או שהושפעו ממנה, ובין רמות המלחמה השונות: האסטרטגית המערכתית והטקטית.

נוסף על כך, הכותב מסיק כי כל אחת מבין 15 התיאוריות שנבחרו מתאפיינת בשני דפוסים: "דפוס צורני", שהוא סוג התיאוריה שגובשה: מסדרת, מובהקת או יישומית, ו"דפוס תוכני", שהוא "המשקפיים", או הפרספקטיבה של ההוגה, המורכבת מתוכן וממתודולוגיה.

הבנת יחסי הגומלין בין הדפוס הצורני והתוכני מאפשרת לקורא לסווג ולמקם את התיאוריה בתופעת המלחמה בכלל ובין תיאוריות המלחמה השונות, גם אלה שעד כה נקראו כמסות שהפרשנויות המוצעות להן לרוב שטחיות ומתאפיינות ברדוקציה, או ניסיון להפיק עקרונות וכללים מרעיונות רחבים שייתכן כי ההוגה המקורי כלל לא התכוון להורות. תרומתו של הספר בהקשר זה היא במתן כלי תיאורטי יעיל וברור בידי הקורא להתמצאות והבנה של הטקסט שהוא קורא ושל האופן שבו אפשר להשתמש בתוכנו – האסטרטגיים, האופרטיביים או הטקטיים.

לספר חשיבות עליונה דווקא בימינו, שעה שבעולם מתרחשות שתי צורות מלחמה: האחת, באוקראינה, מודרנית למחצה, המשלבת בין רכיבים טכנולוגיים מתקדמים ובין כלי מלחמה אנכרוניסטיים שיוצרו בתקופה תעשייתית אחרת, לוחמת שלוחים (פרוקסי) והתשה. האחרת כוללת מערכות צבאיות בסביבה עתירת מודיעין, טכנולוגיה ומרכיבי עליונות נגד צבאות טרור, כמו המבצעים האחרונים של ישראל ברצועת עזה. שתי צורות מלחמה אלה מותירות את הקורא נבוך נוכח העושר התיאורטי המוצע לו בספר מחד, לצד מבול הטכנולוגיה שניתך עליו בשנים האחרונות מנגד, ושאותו הוא נדרש לעכל ללא פילוסופיית מלחמה תומכת.

ואולם קריאה ביקורתית של הספר וגם של המחקר האקדמי שקדם לו מעלה כמה סוגיות עקרוניות שראוי לתת עליהן את הדעת: הכותב מתייחס לתיאוריית המלחמה הכללית מנקודת ראות היסטורית טהורה, כיוון שזהו מחקר היסטורי, אך הוא כמעט מתעלם מתפקידה של המלחמה והופעתה בשדה היחסים הבין-לאומיים. הגם שהוא מציין זאת מיד בפתח הדברים (עמ' 21), האופן שבו הוא מסתפק בציון ההסתייגות ולא מרחיב בנוגע להשלכותיה הוא כשלעצמו הטיה. הואיל ויהושפט הרכבי כבר עמד בעבר בהרחבה על מקומה של המלחמה ביחסים הבין-לאומיים נכון היה, לדעת כותב הביקורת הנוכחית, לעמוד על השלכותיה של ההסתייגות עבור הקורא.

בעקבות זאת, מלווה את הקורא הנחה סמויה שהוגי תיאוריית המלחמה הכללית לא מבחינים בין הרמה הלאומית, או היחידה הפוליטית, ובין הרמה הרב-לאומית. כלומר בין פעולה בודדת ובין מלחמה, תוך השתתפות בהרכב קואליציה או ברית; בין זהותו של שחקן ובין תפקידו הפונקציונלי בתוך הרכב שנלחם; בין מטרה של מדינה יחידה במלחמה ובין הקושי לקבוע מטרת מלחמה משותפת. ואולם חלק מן ההוגים התייחסו לקשיי יישום התיאוריה שהגו במסגרת בריתות וקואליציה, והכותב לא נתן על כך את הדעת. הבהרה כזו מצויה בכתבי קלאוזוביץ, והיא זועקת מספרו הביוגרפי למחצה של רופרט סמית' (ראו למשל: אירוע שדה תעופה פרישטינה)², שכן גם הוא וגם דייוויד פטראוס פעלו בסביבה קואליציונית, ומהקשר כזה לא ניתן להתעלם בדיון בתופעת המלחמה או בפיתוח תיאוריה.

לוחמת קואליציה התרחשה במהלך ההיסטוריה, ורוב המלחמות הנדונות בספר שלפנינו הן מלחמות קואליציה. נמצא שבין השנים 1900–2003 התרחשו 494 קרבות יבשתיים (מערכות) ב־62 מלחמות. מחצית מהמקרים התרחשו אחרי המלחמה הקרה, וב־25% מהם פעלה קואליציה באחד הצדדים.³ לדעתי, אסור שהפיקוד והמצביאות הישראלית יקלו ראש בעניין זה. הגם שמורשתו של דוד בן-גוריון היא "ישראל תגן על עצמה בעצמה", הרי דברי הימים מוכיחים אחרת. ישראל נדרשת לשיתופי פעולה רבים בזירה הבין-לאומית והאסטרטגית-הצבאית, ודי אם נחזור ונעיין בהתפתחות מלחמת סיני (1956) או בדוגמאות מאוחרות יותר של שיתוף פעולה.

כדי לגשר על אתגר תיאורטי ומעשי זה אציין שההשלכות המוזכרות לרוב בספרות התיאורטית של השתתפות בהרכב קואליציוני הן: חיקוי ואימוץ גישת המדינה מובילת הקואליציה, Pivot State, גם אם אינה מעצמה, חתירה לקונצנזוס שמסרב את הפעולה, מיתון הישגים נדרשים ובחירת צורות השתתפות מורכבות בשל מעורבות הרמה המדינית גם בפעילויות טקטיות. בהולנד, למשל, נפלה ב־2011 הממשלה הנבחרת בגלל פולמוס על צורת ההשתתפות במלחמה באפגניסטן. ונשאלת השאלה, עד כמה תיאוריית מלחמה עמידה בפני אתגרים כאלה?

הספר לא עומד על משמעות סוג המשטר ועל היכולת ליישם תיאוריה נבחרת. נשאלת השאלה, האם סוג המשטר יכול להוות חסם באימוץ פילוסופיית מלחמה? האם הגישה העקיפה של לידל הארט אפשרית תחת כל סוג משטר? נושא זה נדון כיום במחקרים רבים בהקשר של פיקוד משימה ואפשרות השימוש בו על-ידי סין. יותר מכך, האם בעיצוב מערכה, הדרישה ל"מהפכה אישית", גישה ביקורתית, שינוי ארגוני או "מיצוי פוטנציאל המגולם במערכת היריבה" על-ידי המצביא אפשרית תחת כל סוג משטר? מה עושים שכנינו הקרובים והרחוקים בעניין תיאוריית המלחמה הכללית? ומה יש בסילבוס הצבאי שלהם? אלה הן שאלות רבות משקל שבהן הספר שלפנינו לא מקל על הקורא.

לידל הארט. מושג האסטרטגיה רבתי שפיתח התרחב והפך משותף ושגור בפי מדינאים ומצביאים

הספר גם לא מסייע להבין, האם תיאוריית המלחמה הכללית ישימה באזורים שונים בעולם? בעשורים האחרונים, שדה הלימודים האזוריים (Regionalism) מתאפיין ב"מעבר מדטרמיניזם גאוגרפי לסינתזה אזורית", כלומר בהטיית המשקל ממרחב שנתפס כגאוגרפיה פיזית לאזור בעל חשיבות רעיונית וחברתית.

בהבניה זו, "סוף המשחק" הוא לא ביצירת מפת אזורים של העולם, עם גבולות קבועים, אלא שהאזור משמש כבסיס למחקר של תהליכים אחרים, רשתות יחסי גומלין, זרימה, יחסי עוצמה ויחסים חברתיים אשר מקנים לאזורים את הצורה הייחודית להם. בתוך כך נכללות גם תופעות כמו תנועות חברתיות או אזורים אורבניים, שהם מנועי צמיחה כלכלית מתחת לרמת המדינה.⁴ בהתייחס לאזורנו, ניתן ללמוד על עניין זה מדבריו של יצחק רבין: "לאורך כל שירותי הצבאי שאלתי [...] האם ניתן ליישם את דברי קלאוזביץ גם במסגרת הסכסוך הישראלי ערבי? [...] באיזו מידה נוכל לכפות תכליתית את מה שבעלות הברית הצליחו להפעיל ולכפות ביפן, באיטליה ובגרמניה? [...] הסכסוך הישראלי ערבי הוא דו־קומתי ויש בו שתי רמות: המקומית והעל־מעצמתית [...] לאנגלים ולצרפתים משמשת מלחמת סואץ דוגמה לחוסר היכולת להשיג שינוי מדיני משמעותי בהסתמך על שימוש בכוח בלבד".⁵

עניין עקרוני נוסף הוא שיטת המחקר שהספר חושף בפנינו. כדי להתמקד בהוגים עצמם הסתייע המחבר בשיטת "ההעדפה הנגלית" של סמואלסון שלפיה "כוחות השוק" (החומר הנלמד במוסדות צבאיים ואקדמיים) קבעו מה ראוי להעדיף למבחן המחקרי המתואר בספר. במאמר שפורסם ב־Defense News ב־4 בנובמבר 2022⁶ דווח כי זרוע החלל של ארצות־הברית החליטה להכשיר את קציניה ומפקדיה בדרג הביניים באוניברסיטת ג'ונס הופקינס שבמרילנד, כחלופה לקורסי הפיקוד ומטה ובשל הצורך ביתרון טכנולוגי ניכר. לצעד זה משמעות אדירות בנוגע לעתיד המקצוע הצבאי, והוא מלמד שגם המוסדות האקדמיים ובתי הספר הצבאיים הטובים ביותר – ראוי שיעמדו על משמר התוכן הנלמד אצלם כי טבע המלחמה חזק מכל סילבוס. ההעדפה הנגלית הייתה צריכה גם לבחון, למשל: באילו מדינות משתמשים ללא מנגנוני בקרה מתאימים בספרות תו"ל שנכתבה בארצות־הברית, ואיזה שימוש נעשה בה ליישום התיאוריה הנלמדת? זו תופעה מסדר שני שניתן היה לאמוד לצד רשימת ההוגים המועדפת, כלומר לא רק מה שמעדיפים לקרוא או ללמוד, אלא איך מעדיפים ליישם את הנלמד.

עיון בספר מעלה גם את השאלה: לאן נעלמה האסטרטגיה רבתי? ניכר כי הכותב העדיף שלא לכלול כמה הוגים בעלי "תפיסה תיאורטית רחבה", כמו למשל א' לוטוואק וספרו **אסטרטגיה של מלחמה ושלו**. בהחלטה זו עקף הכותב את הצורך להתעמת עם מושג ה"אסטרטגיה רבתי", ואני חולק על כך. לוטוואק מציע בספרו תיאוריית פרדוקס למלחמה באמצעות עקרון "ההשפעה ההדדית המחזקת", Mutually reinforcing effects of superiority in both dimensions, שהוא לא אחר מאשר "המלחמה היא המשך המדיניות באמצעים אחרים".⁷ הוא אף מסביר שהושפע מאוד מכתביו של קלאוזביץ.⁸

מושג האסטרטגיה רבתי, שהגדרתו פותחה על־ידי לידל הארט והוא מאחד בין מדיניות מלחמה ומדיניות ביטחון לאומי, התרחב והפך משותף ושגור בפי מדינאים ומצביאים. גם אם המושג אינו שלם, נטען שהוא הכלי היחיד שיש לנו לניהול הטווח המלא של מלחמה ושלו, מדינאות ומצביאות, אסטרטגיות ימיות לצד יבשתיות ומאמצים לאומיים עד רב־לאומיים.⁹ זאת, בלי לציין שלידל הארט בעצמו הסתייג מההגדרה וקבע שזו "ארץ לא נודעת, המצפה עדיין לחוקריה ולמפרשיה".¹⁰

הטלת הספק בצורך במושג "אסטרטגיה רבתי" ובתוקפו המעשי בימינו גורסת כי המציאות השתנתה, ההגדרה "גרנדיוזית", "חצי כוס ריקה", "קיבעון של אינטלקטואלים",¹¹ "גבולותיה אינם ברורים והיא תת־קבוצה של מדיניות החוץ".¹² יש הטוענים שהנוסחה – המודל של ארתור אף לייקי שלפיו "דרכים X אמצעים X מטרות = אסטרטגיה – היא רדוקציה עד כדי אבסורד של רעיון האסטרטגיה ויכולת ההגשמה שלה",¹³ או שהיא "הקופסה השחורה של המלחמה",¹⁴ תוצאה של הקבלה שגויה במינוח המושג "אסטרטגיה" מול העמים האנגלו־סקסיים¹⁵ ו"מושג חלקלק",¹⁶ ואלה רק מחריפים את הבעיה.

דיוויד פטראוס. חתר לפיתוח דוקטרינה, ולא תיאוריה כללית

ואולם הביקורת אינה רק בין מתנגדיה של המושג, אלא גם בין תומכיה. יש הטוענים שהמושג מטבעו הוא לינארי ואינו מתאים לעולם לא קוטבי, עולם אנטרופי, שבו פתרון הבעיות הוא לא באמצעות עוצמה צבאית כיוון שהפופוליזם עוין כל רצון לגבש מדיניות מלחמה ברורה, כך שלמעשה "היא מתה!"¹⁷ ואני סבור שלא ניתן לעקוף את הדיון הזה כי אף אחד מבין אותם מוסדות אקדמיים שנבחרו, ושבהם מלמדים את תיאוריות המלחמה, לא מוותר על הדיון במושג זה.

הספר דן בהרחבה באופן שבו המהפכות התעשייתיות השפיעו על התיאורטיקן, והוא מגיש לקורא השוואה נוחה ומקיפה. ואולם בין היקף הטכנולוגיה הזמינה ובין הדלות התיאורטית התומכת בתיאוריית המלחמה פעורה כיום תהום, הן בשל השפעתו הרבה של קלאוזביץ על תיאוריית המלחמה, והן בשל העובדה שלא חזה את השפעת הטכנולוגיה על תופעת המלחמה. כפי שמוסיף הכותב, מומלץ לחזור ולעיין בספרו של מיכאל הנדל **קלאוזביץ במבחן התמורות הטכנולוגיות**.¹⁸ הנדל מציע לנו לעבור מ"השילוש הקלאוזביצי" למודל מרובע שאליו תתווסף הצלע הטכנולוגית, ובכך לסייע בגילוי רעיונות תיאורטיים חדשים.

בכמה מקומות משתמש הכותב בביטוי "פיגום" כדי להסביר שתיאוריה היא עניין חיצוני, הנשען ותומך את מעשה המלחמה. ראוי להסביר לקורא שרעיון ה"פיגום" מופיע במקור אצל קלאוזביץ ולא אצל התיאורטיקנים האחרים. מיטיבי הלכת שבין הקוראים עשויים לשאול: האם תיאוריית מלחמה היא אכן נדבך חיצוני תומך, או שהיא מובנית באופן אינהרנטי בתוך מעשה המלחמה, שהקשרו הוא חד-פעמי? התיאוריה שפותחה בהובלת פטראוס למשל הגיעה בעקבות משבר ופולמוס שהתמקד בשאלה כיצד לנהל את המלחמה בעיראק, ומשבר זה הוא חלק בלתי נפרד מההישג התיאורטי. אם לעמוד על דיוקם של דברים, פטראוס חתר לפיתוח דוקטרינה (FM 3-24), ולא תיאוריה כללית. בהרצאותיו, למשל, הוא מדגיש את המשבר והמתחים הרבה יותר מהתיאוריה שפותחה.

בעניין בחירת התיאורטיקנים, הספר הוא בבחינת החמצה אקטואלית למלחמה באוקראינה. לו המחבר היה בוחר וחוקר את "דוקטרינת גרסימוב" ועומד על המבנה הצורני-תוכני שלה, כפי שחקר את התיאוריות האחרות, הייתה בכך פריצת דרך תיאורטית רלוונטית כלשהיא, אך הוא לא דן בה. "דוקטרינת גרסימוב" נהנתה שנים מספר מהילה ומסתורין ואולם הולכת ומתבררת באוקראינה כמלחמת התשה ושחיקה, שנשענת על אש רבה וטקטיקה באיכות ירודה, לוחמת שלוחים שהפכו מורדים, גם אם רעיונותיה התיאורטיים המקוריים היו מבריקים. בין חוקריה נטען שהיא כלל אינה קיימת, וכי נהגתה בתגובה להתפתחויות הטכנולוגיות במערב. והרי כל אלה רלוונטיים לנושא הספר שלפנינו.

סיכום

משה דיין מספר בספרו **אבני דרך**¹⁹ על פגישתו לאחר מלחמת סיני עם פילדמרשל ברנרד לו מונטגומרי ולידל הארט. לצורך דיון באופן ההתבוננות בתופעת המלחמה ובחינתה מומלץ לחזור ולעיין בתיעוד השיחה ההיא, ובמיוחד בשאלות ובעניין הצולב שגילה דוד בן־גוריון במפגש הענקים שהתקיים ובתכניו. הקורא הישראלי מחפש שנים רבות תימוכין תיאורטיים למציאות הצבאית, ולנגד עיניו השאלה: האם ספרות מוסדית או לקטנות (אקלקטיות) הן המכניזם שעליו לשכלל, או שאולי הגיעה השעה להצמיח פרק בתיאוריית המלחמה הכללית שהוא תובנה ישראלית?

הגם שיש בספר נושאים במחלוקת, ספרו של בנג'ו תורם נדבך חשוב נוסף להתמצאות בתופעת המלחמה. אני סבור שקריאת ביוגרפיות בכל תחום של צבא ומלחמה היא הדבק המקשר בין חלקי הפאזל התיאורטיים החסרים ולא להפך. חידוד הדמיון, יכולת ההשלכה והלמידה, כיצד מצביאים ומפקדים מימשו פוטנציאל, גישור על־פני מתחים ופתרו בעיות מורכבות – חשובים לסל הכלים לא פחות מהסבר תיאורטי מנומק ואולי אף יותר מכך.

לקבלת חומרים נוספים מבית "מערכות" לחצו כאן

הערות

- [1] בנג'ו, י' (2023). המתודולוגיה הנחבאת של תיאוריית המלחמה הכללית. מערכות ומודן
- [2] סמית, ר' (2013). התועלת שבכוח: אמנות המלחמה בעולם המודרני (י' אופנר, תרגום). מערכות
- [3] Zielinski, R. Cappella & Grauer, R. (2022). A century of coalitions in battle: Incidence, composition, and performance, 1900-2003. *Journal of Strategic Studies*, 45(2), 186-210
- [4] Jonas, EG. Andrew (2015). Region: Geographical. In: *International Encyclopedia Of the Social & Behavioral Sciences*, 2nd edition, Volume 20. Pp 117-120
- [5] רבין, י' (1994). מערכת סיני ומגבלות הכוח. בתוך: שמש משה ואילן טרואן (עורכים) מבצע קדש ומערכת סואץ 1956: עיון מחודש. כנס יחסים בין־לאומיים 1986 לציון מאה שנים להולדת דוד בן־גוריון. המרכז למורשת בן־גוריון (1994). שדה בוקר. עמ' 226-227
- [6] Cohen S. R. (2022, November 4). In a first, Space force picks private university as war college. *Defense News*
- [7] לאונרד, ר"א (2008). על המלחמה: מדריך קצר לקלאוזביץ. מערכות. עמ' 67-68, 77-78
- [8] לוטוואק, א' (2002). אסטרטגיה: הלוגיקה של מלחמה ושלום. (מ' גוגנהיימר, תרגום). מערכות
- [9] Strachan, H. and Scheipers, S. (2013). *The Direction of War: Contemporary Strategy in Historical Perspective*. Cambridge University Press. pp 293; Deibel T. L. (1993). *Strategy, National Security*. In: N. Dupuy, D. Margiotta, C. Johnson (Eds.). (2011). *The International military and defense encyclopedia*. Maxwell Macmillan. Vol 5. pp 2573-2580 of war. Oxford
- [10] לידל הארט, ב"ה (1956). אסטרטגיה של גישה עקיפה: מאה דורות של מלחמה. (א. אורן, תרגום). מערכות. עמ' 330
- [11] Morison S. E. (1958). *Strategy and Compromise*. Little, Brown and Company
- [12] Dueck, C. (2006). *Reluctant Crusaders: Power, Culture, and Change in American Grand Strategy*. Princeton University Press, Ch. 1
- [13] Meiser, W. J. (2017). Are Our Strategic Models Flawed? Ends + Ways + Means = (Bad) Strategy. *Parameters. Contemporary Strategy & Landpower* 46(4) Winter 2016–17. pp 81-90
- [14] Kadera, K. M. (1998). Transmission, Barriers, and Constraints: A Dynamic Model of the Spread of War. *The Journal of Conflict Resolution*, Jun. Vol. 42, No. 3
- [15] לידל הארט, ב"ה (1989). מחשבות על המלחמה. (י. ואלך, תרגום). מערכות

- Silove, N. (2018). Beyond the Buzzword: The Three Meanings of "Grand Strategy", *Security Studies*, 27:1, [16]
27-57
- Drezner, D. W., Krebs, R. R., & Schweller, R. (2020). The end of grand strategy America must think small. [17]
Foreign Affairs. pp. 99-107, 108-117
- [18] הנדל, מ' (1988). קלאוזביץ במבחן התמורות הטכנולוגיות. מערכות
- [19] דיון, מ' (1976). אבני דרך. עידינים-דביר, עמ' 369 367

"בית וגן" – ניתוח הפעילות הצבאית והמלצות להמשך

ד"ר עומר דוסטרי, מומחה לאסטרטגיה ולביטחון לאומי. בעל תואר שלישי במדעי המדינה בתחום צבא וביטחון לאומי, חוקר ב"מכון ירושלים לאסטרטגיה ולביטחון" וחבר צוות המחקר בתנועת "הביטחוניסטים" 19.07.2023

בית וגן ג'נין שכם לוחמה בטרור שילוביות ארגונית

הפעילות המבצעית ב"בית וגן" בג'נין היא התחלה של שינוי כיוון נכון בגישה בקרב הדרג המדיני (ואולי אף בקרב המערכת הצבאית). עם זאת, שינוי זה עדיין אינו מספיק להשיג הרתעה ולפגוע מהותית בארגוני הטרור ביהודה ושומרון בכלל, ובצפון השומרון ובג'נין בפרט

לוחמי צה"ל במהלך פעילות "בית וגן". צילום: דו"ץ

בשנים האחרונות חזרה והפכה ג'נין למעוז הטרור הראשי ביהודה ושומרון, לצד שכם. ישראל ניסתה לאפשר לרשות הפלשתינית לנהל את המקום ולהשליט סדר, אולם כמו במקרי העבר¹ הרשות הפלסטינית קרסה ולא הצליחה להתמודד עם תושבי ג'נין. הכישלון המדינתי והמשילותי של הרשות הפלסטינית,² לצד ההסתה המתמשכת של חמאס, גא"פ (ג'האד אסלאמי פלסטיני) ואף של הרשות הפלסטינית עצמה (דרך מערכת החינוך והתרבות),³ ובתוספת לדור החדש בג'נין שחסר את תודעת מבצע "חומת מגן" ותוצאות האנתפאדה השנייה,⁴ הפכה את ג'נין לעיר הטרור המסוכנת והמרכזית ביותר ביהודה ושומרון.

במחנה הפליטים הוקם חמ"ל משותף שהמחבלים ניהלו ממנו את הלחימה מול כוחות צה"ל והמשטרה באמצעות מכשירי קשר ומצלמות. המפקדה שימשה מקום התכנסות של מחבלים חמושים לפני פעילות טרור ואחריה, כאזור התחמשות בנשקים ומטענים, וכמרכז הקשר והתקשורת של הפעילים. כמו כן, מחבלים

רבים נמלטו לשם מכיוון ששיערו ששם הם יהיו בטוחים, והמקום הפך לבסיס טרור מבוצר היטב במחסומי, חסימות וכבישים ממולכדים.

במסגרת פעילות "בית וגן", שנמשכה יומיים (3–5 ביולי) חוסלו 12 מחבלים, נעצרו יותר מ־300 חשודים (מהם 30 מבוקשים), הושמדו מאות מטענים, כלי נשק ותחמושת, וכן מעבדות נפץ – כולל תת קרקעיות. נוסף על כך חולטו כספי טרור. עם זאת, פעילות זו אינה הסוף, אלא רק ההתחלה. הפעילות לא הייתה רחבה ועמוקה מספיק להתמודד עם כמויות הטרור בג'נין, וכוונה מראש למטרות בסיסיות יותר.

התבטאויות הדרג המדיני והצבאי לאחר סיום "בית וגן" מחזקות את ההערכה כי ישראל צפויה לפעול במתכונת דומה, ואף תפעל בעוצמה רבה יותר, נגד הטרור מג'נין, אם לא יצמצם במידה מספקת. לדוגמה דבריו של שר הביטחון, ח"כ יואב גלנט, לאחר המבצע: "החל מהבוקר יש לצה"ל חופש פעולה אחר בג'נין. עשינו מבצע אוגדתי שיקנה לנו את היכולת בעתיד לחזור לשם ולנוע בסמטאות ג'נין - מה שהיה מורכב מאוד. ייתכן ונצטרך עוד סיבוב אחד או שניים"⁵. גם לפי דובר צה"ל, הצבא "יידרש להמשיך לפעול, ונשוב למחנה הפליטים ברגע שיהיה לנו מודיעין על פעילים או מבוקשים שמתכננים טרור"⁶.

לוחם צה"ל עם רקטת כתף מטאדור ורובה סער M4A1 קרבין עם מטול הימונים M203. צילום: דו"ץ

מטרות הפעילות הצבאית

באופן כללי, מטרת הפעילות המבצעית הייתה לחזק את חופש הפעולה של צה"ל ויכולתו לפעול לסיכול הטרור באזור ג'נין. המשמעות – מטרות הפעילות היו כולן ברמת הטקטיקה הצבאית, ללא היבט אסטרטגי, קל וחומר מדיני. מהמטרה הראשית נגזרו מטרות המשנה – פגיעה בתשתיות טרור, בדגש על המעבדות לייצור מטעני חבלה ומיקוש הכבישים והדרכים במטעני נפץ; פגיעה במצלמות שרישתו את כל המחנה, ושימשו את ארגוני הטרור לתכנן נוהלי קרב ולנהל את ימי הקרב מול צה"ל בתיאום כלל ארגוני.

לא הייתה לפעילות כל כוונה או ממד של הכרעה, והיא הייתה לא יותר מהכנת התשתית לפעילויות צבאיות נוספות: בין אם באמצעות הפעילות הצבאית במסגרת המשך מבצע "שובר גלים" (31 במרס 2022–4 באפריל 2023), ובין אם במסגרת פעילות צבאית עצימה יותר בסגנון פעילות "בית וגן", או במסגרת מבצע צבאי בסגנון "חומת מגן" (2002).

כפועל יוצא, אחת ממטרות המשנה של הפעילות המבצעית הייתה להימנע מכמות גבוהה של מחבלים הרוגים (ולא רק אזרחים בלתי מעורבים), ככל הנראה במטרה למנוע הסלמה בשטחי יהודה ושומרון וברצועת עזה, וייתכן גם מהזירה הצפונית. זאת נוסף על לגיטימציה בין־לאומית. כך למשל סיפר סרן ד', מפקד במערך

השמדת מעבדה שהכילה מאות מטענים ואמצעי לחימה. צילום: דו"ץ

ניתוח הטקטיקה הצבאית

צבירת ניסיון מבצעי קרקעי בפעילות מאומצת יחסית. בפעילות "בית וגן" הפעיל צה"ל שני צק"חים שהורכבו מלוחמי חטיבות גולני, נח"ל, צנחנים, הקומנדו וסיירת חרוב. זאת לצד תמיכה הגנתית ולוגיסטית של חטמ"ר מנשה. מדובר בהפעלת סדרי גודל של כוחות שלא נראו ממצע "חומת מגן". בעצם הפעילות הצבאית

המאומצת יחסית – ביחס לפעילויות קודמות באזור – התאפשר לכוחות להשתתף בלחימה הדומה במאפייניה למבצע צבאי. זאת בניגוד לעיסוק העיקרי של חטיבת הקומנדו וחיטובות לוחמות אחרות, במסגרת הביטחון השוטף או בפעילות סיכולים ומעצרים ליליים. כך צברו הלוחמים ניסיון מבצעי חשוב לקראת אפשרות של כניסת כוחות רגליים לאזורים צפופים ומורכבים במבצעים נגד טרור, או מבצעי הכרעה ביהודה ושומרון, ברצועת עזה או אפילו בלבנון.

העמקת ושכלול השימוש בכטב"מים וברחפנים. במסגרת "בית וגן" השתמשו בצה"ל ברחפנים ובכטב"מים, בדומה להפעלת יכולות אלה במבצעים הצבאיים האחרונים ברצועת עזה, לרבות ב"עלות השחר" (2022) וב"מגן וחץ" (2023). המשך ואף העמקת השימוש בכלים אלה ב"בית וגן" אפשרה לצה"ל לצבור ניסיון מבצעי, לשפר את היעילות והקטלניות בהפעלתם ולהדק את התיאום בין הכוחות בשטח למפעילי הכלים הבלתי מאוישים. לצד זאת, בפעילות הנוכחית השתמש צה"ל באופן שונה בכלים אוויריים בלתי מאוישים לעומת המבצעים הצבאיים ברצועת עזה (או בשימוש במסגרת המב"מ בזירה הצפונית).

בעוד בעזה ובזירה הצפונית משתמש צה"ל ברחפנים ובכטב"מים כדי לערוך סיכולים ממוקדים, לפגוע בתשתיות טרור ולבצע מיפוי מודיעיני; הרי שבפעילות הנוכחית בג'נין השתמש ברחפנים ובכטב"מים בעיקר כדי לפנות שטחים מגורמים עוינים ולסייע לכוחות הלוחמים הרגליים להתקדם בתוך מרכז העיר הצפוף ובפאתי מחנה הפליטים. זאת לצד אספקת מודיעין בזמן אמת לכוחות היבשה, ועזרה בהבחנה בין מחבלים לאזרחים בלתי מעורבים. כמו כן, ב"בית וגן" השתמשו לוחמי יחידות דובדבן ומגלן לראשונה ברחפני ה"מעוז" (רחפנים "מתאבדים" מתוצרת רפאל) במטרה לפגוע ביעדי טרור בסביבת מחנה הפליטים בג'נין.¹¹

שילוביות ארגונית ובין-ארגונית. הפעילות של "בית וגן" חיזקה את יכולות השילוביות הבין-ארגונית של צה"ל עם סוכנויות ביטחון ומודיעין, במתאר ובמאפיינים המזכירים מבצע צבאי. אמנם צה"ל פועל יום-יומית עם ארגונים אלה, לרבות המשטרה ושב"כ, אך שיתוף הפעולה מתמקד בסיכולי טרור וענישה. שיתוף פעולה נעשה גם ברמת המבצעים הצבאיים, אך בעיקר ברצועת עזה.

מאז מבצע "חומת מגן" לא שיתפו פעולה צה"ל, השב"כ ומשטרת ישראל באופן עצים ורצוף בתא שטח עיקרי ומתוחם (יהודה ושומרון). בפעילות הנוכחית הוכחה יכולת שילוביות מצוינת בין הגורמים שבאה לידי ביטוי בעיקר באספקת מודיעין מדויק ואמין מצד השב"כ (כולל ליווי הכוחות בשטח) ולחימה שכם אל שכם, תוך תיאום מבצעי, של מג"ב וכוחות משטרתיים עם כוחות צה"ל.

"בית וגן" הציגה גם שילוביות ארגונית בצה"ל עצמו שלא נראתה זמן רב, לפחות בסדרי הגודל של הכוחות שנכחו בשטח. בשנים האחרונות התמקדה השילוביות בצה"ל בעיקר בכל הקשור להפעלת זרוע האוויר, חילות השריון והתותחנים, בפרט ברצועת עזה. הפעילות בג'נין הייתה הזדמנות לתרגל תמרון לעומק מרכז הכובד של האויב, תוך שיתוף פעולה של חיל הנדסה קרבית, רגלים, שריון ואוויר. בה בעת הציג צה"ל שילוביות ברמה גבוהה גם בכל הקשור לתיאום ולסנכרון בהפעלת רחפנים וכטב"מים, בין כוחות שריון, קומנדו וחיל האוויר – הן ברמת התקיפות והן ברמת השגת התמונה המודיעינית, ניתוחה ושיתופה. זאת נוסף על יכולת התקשורת והעדכון בין החילות והגדודים השונים שלחמו בסמטאות.

יכולות מודיעיניות. בזכות הנוכחות והאחיזה של צה"ל וגורמי ביטחון נוספים בשטחי יהודה ושומרון, הציג צה"ל יכולות מודיעיניות ברמה גבוהה שסיפקו תוצרים מדויקים ואמינים. למשל לצה"ל הייתה תמונת מודיעין מדויקת על כבישים ממולכדים בג'נין. תוצר מודיעיני זה אפשר להשמיד 2-3 כבישים ממולכדים מתוך כ-13 ק"מ של כבישים (לא בהכרח ממולכדים) במחנה הפליטים, ומנע הרס תשתית נרחב יותר.¹²

למודיעין המדויק במהלך הפעילות אחראי בעיקר השב"כ, שידע לגלות ללוחמים היכן הוטמנו המטענים במחנה הפליטים. כמו כן הוא "הפליל" מחבלים, וליווה את הלוחמים בשטח. העומק המודיעיני התאפשר בעקבות היכרות השטח האינטימית הקיימת בשב"כ. רכזי השטח בארגון הכירו את הסמטאות והדרכים בג'נין, וכיוונו את הכוחות בשטח במעבר בין הבתים ובין שדות המטענים.¹³

הישגי הפעילות הצבאית

מכיוון ש"בית וגן" היה למעשה פעילות מבצעית קצרה, ובשל המטרות הצרות שהוגדרו מראש, הישגי הפעילות היו בעיקרם טקטיים. ראשית, צה"ל הצליח במשימתו להשמיד תשתיות צבאיות ואמצעי לחימה רבים, כולל סיכול צמצום האפשרויות להכנת רקטות בייצור מקומי. שנית, וחרף הלחימה במתאר עירוני צפוף ומורכב, הצליחו לוחמי צה"ל לסיים את המבצע ללא אזרחים בלתי מעורבים הרוגים. מצב זה העניק לישראל את חופש הפעולה עד הרגע האחרון (אף על פי שהפעילות הייתה קצרה מלכתחילה). שלישית, ישראל השיגה תמיכה מארצות הברית לפעילות.

רביעית, ישראל הצליחה להשאיר את זירת הלחימה במקום תחום כמו ג'נין, ולמנוע זליגת עימותים, התקוממות אזרחית, או לחימה לאזורים אחרים ביהודה ושומרון. ישראל אף הצליחה להימנע מפתיחת חזית לחימה נוספת מרצועת עזה (חרף שיגור של רקטות ספורות בסיום הפעילות)¹⁴ או מהצפון. חמישית, ישראל הצליחה להגביר במידה מסוימת (ולא משמעותית) את הרתעתה נגד ארגוני הטרור ביהודה ושומרון, כאשר הראתה נכונות לפעול ללא מורא נגד מעוז טרור כדוגמת ג'נין.

לוחמים במהלך פעילות "בית וגן". צילום: דו"ץ

פעילות "בית וגן" – סוף ההתחלה

בסופו של דבר, יש לזכור כי היה מדובר בפעילות צבאית ממוקדות ומוגבלת מאוד, ויש לקחת את ההישגים באופן יחסי. הפעילות המבצעית ב"בית וגן" בג'נין היא התחלה של שינוי כיוון נכון בגישה בקרב הדרג המדיני (ואולי אף בקרב המערכת הצבאית). לאחר יותר משנה וחצי שבהן ישראל אינה מצליחה להתמודד בהצלחה מול גל הטרור ביהודה ושומרון, ובעיקר מאזור צפון השומרון, נדרש היה לנסות דרכים ואמצעים אחרים. בכך "בית וגן" מלמדת על שינוי תפיסתי מסוים בקרב קברניטי המדינה. עם זאת, שינוי זה עדיין אינו מספיק להשיג הרתעה ולפגוע מהותית בארגוני הטרור ביהודה ושומרון בכלל, ובצפון השומרון ובג'נין בפרט.

ישראל תהיה חייבת לנצל את המצב החדש שנותר מבחינת הכנת התשתית, כדי לפעול ביתר שאת נגד הטרור בג'נין, ובשלב מאוחר יותר גם בשכם. יש להניח כי תוצאות הפעילות יובילו לצמצום פעילות הטרור המופנית לעבר חיילי צה"ל ואזרחי ישראל משטח ג'נין בטווח המידי. אולם בשל הגבלת הפעילות בזמן, מרחב ובעומק, סביר כי ארגוני הטרור יתארגנו ויתעצמו מחדש כבר בטווח הקרוב והבינוני כדי לשקם את כוחם ומעמדם הצבאי בג'נין.

בשל כך צה"ל חייב, בטווח הקרוב והבינוני, להמשיך לתקוף אווירית ביהודה ושומרון נגד מחבלים ותשתיות טרור, ולא רק באזור ג'נין. הדגש בפעילות ההתקפית והיזומה מהאוויר של צה"ל חייב להתמקד בג'נין ובשכם. כמו כן, צה"ל צריך להמשיך לבצע פשיטות על בסיס קבוע לג'נין, כדי לוודא כי ארגוני הטרור לא מצליחים להרים את ראשם ולשקם מחדש את תשתיותיהם.

במקביל ובטווח הארוך יותר, בצה"ל צריכים לעבוד על תוכניות למבצע צבאי נרחב בג'נין, שכולל הזרמת והפעלת כוחות יבשתיים ואוויריים רבים יותר, וכוונה להיכנס לעומק מחנה הפליטים, תוך חיסול כמות רבה של מחבלים ושל הנהגות ארגוני הטרור (מרכז הכובד של האויב). בסגנון מבצע "חומת מגן", אך כזה שמוגבל לאזור ג'נין בלבד. בשלב הבא, צה"ל יידרש לתוכנית כזו גם לאזור שכם – מוקד טרור נוסף בצפון השומרון.

לקבלת חומרים נוספים מבית "מערכות" לחצו כאן

הערות

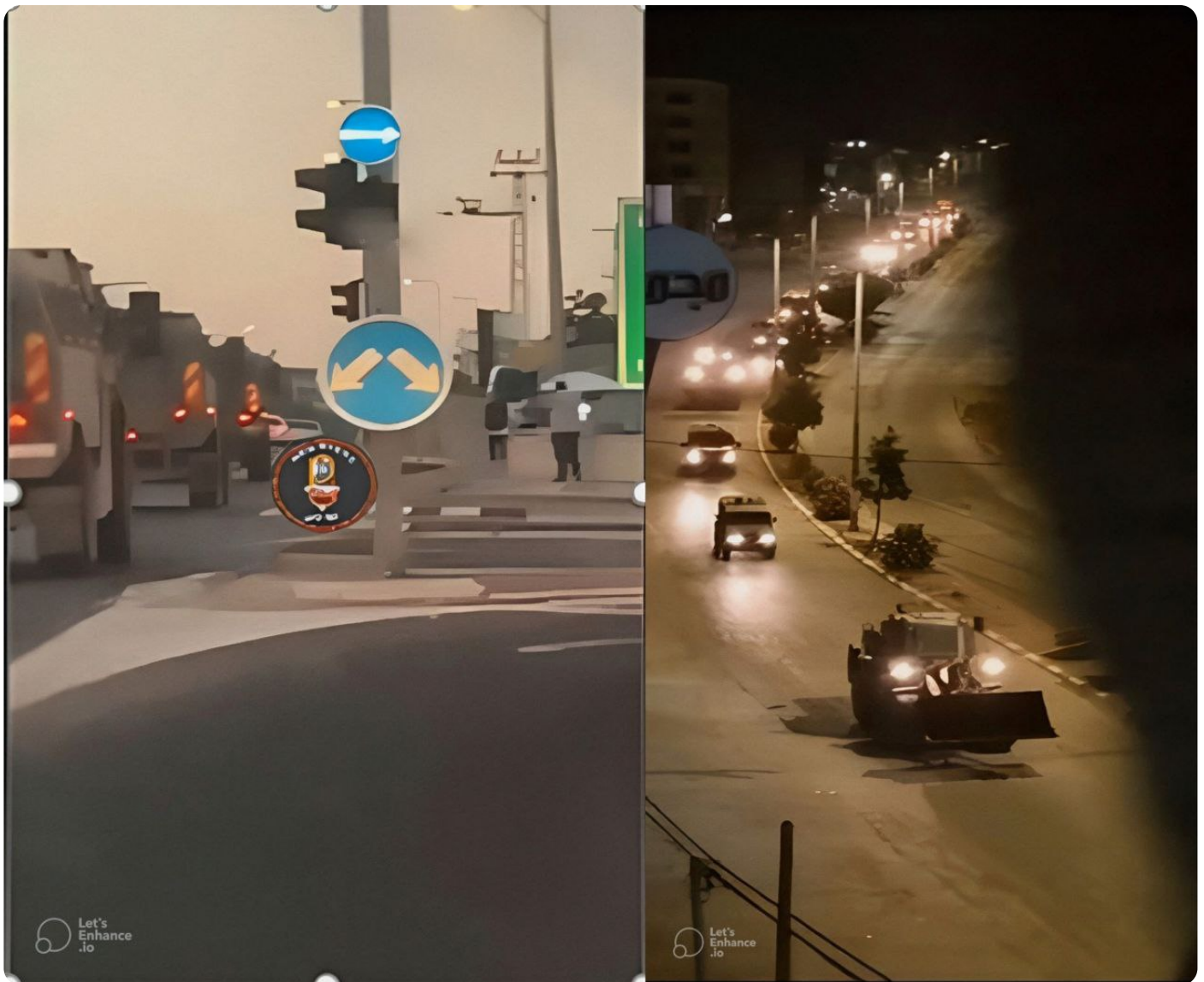
- [1] דוסטרי, ע' (2022, 12 במאי). צו השעה: מבצע צבאי נרחב בג'נין. מכון ירושלים לאסטרטגיה ולביטחון
- [2] גוזנסקי, י' ומיכאל, ק' (אפריל 2016). הרשות הפלסטינית – האם היא כישלון מדינתי?. עדכן אסטרטגי 19 (1)
- [3] גרויס, א' ושקד, ר' (2017, 26 בדצמבר). ספרי הלימוד של הרשות הפלסטינית: ההתייחסות ליהודים, לישראל ולשלום. מרכז המידע למודיעין ולטרור
- [4] מילשטיין, מ' (2022). לא פה לא שם - דיוקנו של הדור הצעיר הפלסטיני. מערכות
- [5] אמיר, נ' (2023, 5 ביולי). גלנט מסכם את מבצע "בית וגן": "ייתכן שנצטרך עוד סיבוב או שניים". מקור ראשון
- [6] שנרב, י' וכידון, ש' (2023, 5 ביולי). דובר צה"ל מסכם את מבצע בית וגן: "לטרור אין פתרון קסם, עוד נשוב לג'נין". Ynet
- [7] לוי, ש' (2023, 7 ביולי). העיר ג'נין מעולם לא ראתה כמות כזו של כלי טיס בשמיים. מאקו
- [8] זיתון, י' (2023, 6 ביולי). בצה"ל מגדירים את "בית וגן" כהצלחה: "לא חיפשנו 200 מחבלים הרוגים". Ynet
- [9] זיתון, י', בן קימון, א' וחלבי, ע' (2023, 22 ביוני). סיכול מהאוויר ביו"ש, לראשונה זה 17 שנה: חוליית מחבלים חוסלה ליד ג'נין. Ynet
- [10] שם
- [11] זיתון, י' (2023, 6 ביולי). 6 רחפנים מתאבדים בג'נין, בהכוונת מגלן ודובדבן: שימוש ראשון בצה"ל ב"מעוז" החדש. Ynet
- [12] שנרב וכידון (2023)
- [13] בן קימון, א' (2023, 3 ביולי). כך הורידו את "העיניים והאוזניים" של המחבלים במכת הפתיחה. Ynet
- [14] זיתון, י', צורי, מ' ומושקוביץ, י' (2023, 4 ביולי). 5 רקטות שוגרו מעזה, צה"ל תקף ברצועה; לוחם בקבע נהרג מירי בג'נין. Ynet

דברים שרואים משם רואים גם מכאן: לקחי אוסינט מאוקראינה והשתקפותם ב"בית וגן"

סא"ל (מיל') אורן האס, יועץ וחוקר עצמאי בתחומי צבא, מייסד שותף בחברת פרקטיקל תיאורי המתמחה בגיבוש מתודולוגיות חשיבה, פיתוח תפיסות ושיטות יישום, ומאפשרת תמיכה בקבלת החלטות בגישה מערכתית, על בסיס מחקרי עומק וסימולציות, בתחום הביטחון 27.07.2023

אוסיןט בית וגן מלחמת רוסיה-אוקראינה

אחד ממאפייניו הייחודיים של המקצוע הצבאי הוא שלרוב בעל המלאכה אינו עוסק בו רוב הזמן. על כן יש חשיבות גדולה ללימוד המתרחש במלחמות, בעבר ובהווה, לטובת אתגרי העתיד. עליית תחום האוסיןט המופרט – מהמלחמה באוקראינה ועד "בית וגן" בג'נין – כמקרה בוחן

רכבים אזרחיים מעטים נראו בכבישי הצפון, שעה ששיירת ענק של כלי רכב צבאיים נעה צפונה. מצלמת הרכב של אחד מאותם אזרחים שנע דרומה נטתה קלות לעבר הנתיב הנגדי, וצילמה את השיירה. זמן קצר אחר כך העלה אותו משתמש אלמוני את הסרטון לערוץ טלגרם, וממנו התגלגל חיש מהר אל הטוויטר.

ויכוח ער בין חשבונות שונים שעשו להם שם כמסקרים את המלחמה בלבנון מפריצתה הביא לזיהוי השיירה כחריגה בגודלה, ומאופיינת בכלי רכב לוגיסטיים. משתמש נוסף העלה צילום מסך של אפליקציית waze שהראתה פקקי תנועה בהמשך הדרך בכיוון צפון, בעוד המשתמש eyeon_war, המוכר ברשת כבר סמך בנושא הלווייני ולחבריו בניו דלהי כעו"ד חביב, הציג השוואה של צילומי לוויין מסחריים של אזור צאלים, והראה שמאגר כלי רכב דומים התרוקן. לוויכוח נוסף פוסט שהעלה חייל ישראלי לפייסבוק, ובו סיפר עד כמה הוא "נרגש להצטרף למאמץ סופסוף". ברקע נראו שתי משאיות ישנות.

כמה השוואות למאגרי מידע שערכה בחשבון הטוויטר שלה פרידה מגרמניה הביאו להבנה שזוהי אכן משאית מדגם דומה. דימה, בעל חשבון בשפה הרוסית ואנדראס, שחשבונו מעוטר בדגל נורווגיה, ניתחו פריטי נוף ברקע, העלו נקודת ציון מדויקת של מיקום התמונה והסבירו מדוע סביר שזה מיקומה הנוכחי של כלי הרכב מאותה שיירה שצולמה קודם.

את החותמת הסופית נתן madogcharlie, ש־120 אלף עוקביו הכירו בערך ניתוחיו. מאחורי החשבון עמדה ג'ואן, סרן במילואי המשמר הלאומי של אוקלהומה וחובבת צבא, שמאז שפרצה המלחמה לקחה חופשה והתמסרה לניתוחה ברשת. היא הסבירה מדוע להערכתה מדובר בבסיס מבצעים קדמי, ושטח היערכות לוגיסטי. נחילי הרחפנים שהופיעו עד מהרה מעל שטח הפריסה של הבמ"ק ומטחי האש שנורו הראו שגם חזבאללה, שאנשיו עקבו בעניין, אימץ את הערכתה.

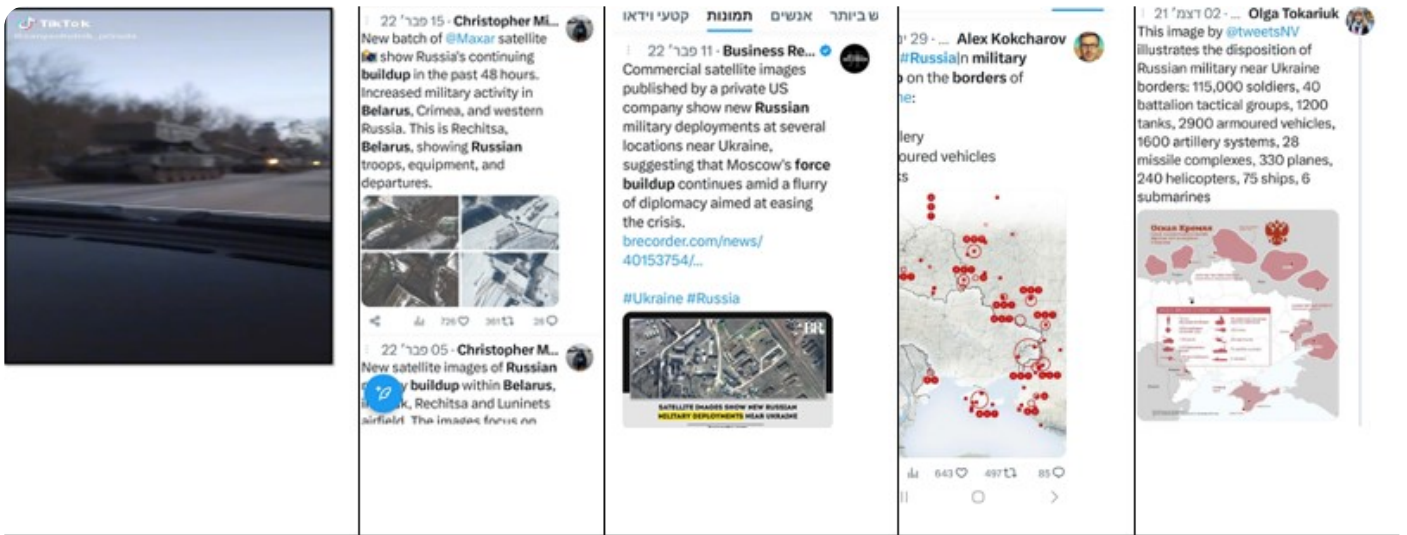
את הדיווח על הפגיעה קיבל מפקד האוגדה בעת שביקר בחפ"ק הגדודי שהתמקם במבנה נאה בעיירה הלבנונית שנכבשה לא מכבר. אנשי החפ"ק שנכנסו לבית לא מכבר סרקו אותו נגד מטענים, אך לא השגו במצלמת האבטחה המוסתרת בסלון. בעל חברת אבטחה העביר את הצילום שנקלט במחשב במשרדו, ופרסם את הכתובת עם התמונה. דקה אחר כך נדרך העוקב אעוזובלה מאינדונזיה. כעוקב בעניין אחר הנעשה במזרח התיכון זיהה את דמותו של מפקד האוגדה. הציץ שלו זכה לשיתופים רבים ולאישור ממשתמשים נוספים ברחבי העולם. דקות אחר כך ניחתה אש כבדה על המבנה, וכוח חזבאללה נע להכין מארב ביציאה מהעיירה.

הסיפור הנ"ל לא התרחש כמובן במציאות, ואין צורך לחפש אותו באתרי החדשות השונים, אך דמיוני ככל שיהיה – הוא כבר מזמן אינו בגדר מופרך, ובמציאות הנוכחית של 2023 היתכנותו אפשרית בהחלט.

מאמר זה יתמקד בסוגיית השימוש שנעשה במודיעין ממקורות גלויים – אוסינט – בידי אזרחים וגורמים פרטיים, כחלק ממאמץ הלחימה והאיום על הכוחות. המלחמה באוקראינה היא דוגמה עכשווית לשימוש במקורות גלויים לחשיפת כוחות, וכך גם פעילות "בית וגן" שערך צה"ל בתחילת החודש בג'נין. על אף חוסר הפרופורציות בין מבצע בט"ש מקומי למלחמה כוללת, הוא אפשר הצצה לאיום שבשימוש באוסינט, ועדות להתממשותם של שינויים ואיומים שנולדים במלחמה אחת, ומשתקפים במלחמה אחרת שמתרחשת בזמן ובמרחב אחר לחלוטין.

אוסינט, קיצור של Open Sources Intelligence, הוא תחום בעולם המודיעין העוסק באיסוף ועיבוד מידע ממקורות גלויים. מהפת המידע בעשורים האחרונים שבאה יד ביד עם ההתפתחות הטכנולוגית שהנגישה את המידע, הביאו לגידול דרמטי בהיקף המידע הזמין כיום ברשת. תחום האוסינט חופף בחלקו לתחום הוובינט – מודיעין הנאסף ומעובד מהרשת – אולם לאחרון מרכיבים של איסוף ממקורות שאינם גלויים.

צבאות ערים לתחום המודיעין הגלוי ועושים בו שימוש מזה זמן. הם אספו מידע מרכילות ומעיתונים ומהתקשורת, למשל יחידת חצ"ב של חיל המודיעין שעסקה במשך עשרות שנים באיסוף מידע מסוג זה והפצתו.¹ גם מהפכת המידע והמעבר לרשת לא נעלם מעיני גופי המודיעין הממוסדים.² אולם מה שמתרחש בשנים האחרונות באופן חסר תקדים, הוא תהליך הפרטת האוסינט: יכולת תיעוד והפצה מהירים בזכות הטלפונים והרשתות; יכולת עיבוד תמונות וזיהוי מיקום; וגישה של אזרחים לצילומי לוויין באיכות שהייתה שמורה עד לפני שנים מספר לקומץ מדינות בלבד. כל אלה מאפשרים לכל אזרח להיות סנסור, לעיתים ללא ידיעתו, או לחילופין (ולעיתים בנוסף) תחנת עיבוד והפצה של המידע. אפשר לכנות תחום זה "פרוסינט",³ Privatized Osint, יש בו משום עלייה מהותית באיום על הכוחות, לצד סכנה בהצפת מידע וריבוי מידע כוזב.

מימין: ניתוחים של היקף העוצמה של הצבא הרוסי בגבול אוקראינה, באמצע: ניתוחים של מיקומי כוחות רוסיים וסוגיהם על פי צילומי לוויין אזרחי. משמאל: תמונה של שיירה רוסית מתוך סרטון שצילם אזרח והעלה לטיקטוק

אוסניט מופרט במלחמת רוסיה-אוקראינה

לפני שפלשה רוסיה לאוקראינה ב־24 בפברואר 2022, ערכה האחרונה את כוחותיה לאורך גבולותיה במשך חודשים. בתקופה זאת החלו להופיע ברשת, ובמיוחד בטוויטר, כתבות ופוסטים שעסקו במיקומי הכוחות הרוסיים. הם כללו ניתוח של צילומי לוויין אזרחיים, לצד זיהוי וניתוח סרטונים ותמונות של שיירות כלי רכב צבאיים שהעלו לרשת אזרחים ברוסיה ובבלארוס – שם התרכז חלק ניכר מהצבא הרוסי – וכן כאלה שהעלו חיילים רוסיים.

ניתוח המידע שהצטבר אפשר גם לבנות תמונה של תוכנית מתקפה רוסית אפשרית, שכפי שהסתבר בדיעבד לא הייתה רחוקה מהמציאות.⁴

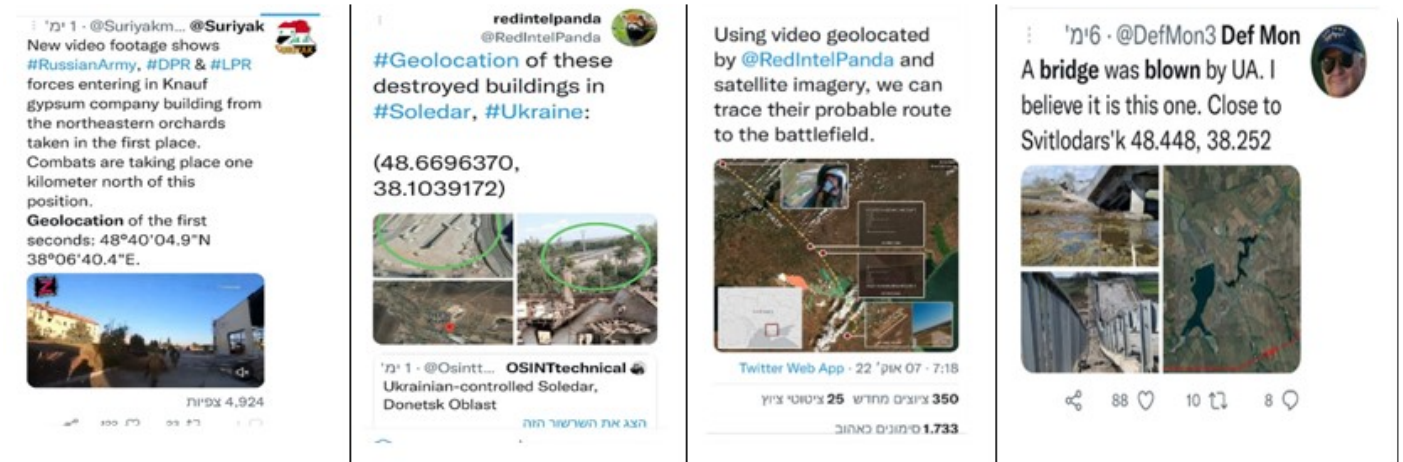
מפתיחת המלחמה וככל שהתקדמה העלו חשבונות רבים ושונים ללא הרף לרשת צילומים של כלי רכב ורק"ם רוסיים פגועים ונטושים. הם זכו לאיתור כמעט מידי בחשבונות שונים ברשתות, ולניתוח על המקום. משתמשים שונים החלו לבלוט ואתרים שונים שייחודם היה בניתוח מידע והערכה לאורך זמן זכו לתהודה רבה. אחד המוכרים שבהם היה אוריקס (ORYX)⁵ המתעד ומצליב תיעוד מצולם לפגיעה באמצעי לחימה מכלל הסוגים, בשני הצדדים. ככל שעבר הזמן הפך אוריקס למקור כמעט בלעדי "אובייקטיבי" להערכת יחסי השחיקה, על אף כל המגבלות, ובכללן הטיית התיעוד לטובת הצד האוקראיני.⁶

חשבונות ואתרים נוספים החלו להעריך מיקומי יחידות של הצבא הרוסי בעיקר, בתוך שטח אוקראינה, ומהלכי קרבות ובנו כל העת "תמונת מצב אויב" של הצבא הרוסי.

הפעילות הביאה לידי ביטוי שני מרכיבים אחרים של האוסניט המופרט: השיתוף במידע ובניית בסיסי הנתונים. השיתוף במידע, שבעזרת הרשת נעשה מהיר מאוד, מאפשר השלמה מהירה של פריטי מידע, בלי מידור וחסמים, תוך ניצול יתרונות יחסיים של משתמשים כגון שליטה בשפות רלוונטיות, יכולת ניתוח מידע גיאוגרפי, יכולת זיהוי אמל"ח וכדומה. יש המתמחים בניתוח לוויינות אזרחית, למשל הערוץ Covert Cabal ביוטיוב⁷ שמנתח את מצבו של הצבא הרוסי בהתאם לניתוח שינויים בכמויות הכלים במחסני החירום שלו. מי מהמשתמשים שאוגר פריטי מידע ובונה בסיסי נתונים, הופך ל"גורם הערכה" מוסמך וזוכה להכרה מהקהילה ברשת.

מאמץ חשיפה רצוף זה, שהוא שיטתי כמו שהוא כאוטי, מביא לחשיפה מתמדת של הצבא הרוסי ומהלכיו, מקשה עליו לתפקד ולהסתיר את כוונותיו וכל זאת עוד לפני התמודדותו עם המודיעין "המסורתי" הממוסד של אויביו.

היבט חשוב נוסף הוא היכולת לחשוף ולאתר כוחות בזמן אמת ולהפיץ את המידע. תמונות שצילמו אזרחים; תיעוד תקיפות; איתור מבנים ייחודיים; וכל פרט שמצולם ומועלה לרשת זוכה עד מהירה לגאולוקציה – איתור

דוגמאות לזיהוי נקודות ציון של יעדים, כוחות ומטרות שנתקפו בידי משתמשים בטוויטר, לרבות שימוש בליווינות

מקרים נוספים שזכו לתהודה מאפשרים בחינת היבטים נוספים של התופעה: איגור גירקין, לאומן רוסי הנחשב מבקר חריף של ניהול המלחמה, אך מוכר גם כפושע מלחמה שהשתתף במלחמה בדונבאס בשנים 2014–2015 הוא גורם קולני ברשת. באוקטובר 2022 טען שהוא מצטרף לכוחות הרוסיים באוקראינה, ונעשה מאמץ ערני ברשת לאתרו. מאמץ זה נשא פירות, הוא אותר והוכח שהוא בכלל עודנו ברוסיה. במאי 2022 צילם כתב הטלוויזיה הפרו־רוסי אלכסנדר (סאשה) קוץ כתבה על השימוש במרגמה הכבדה מדגם טולפאן בקוטר 240 מ"מ. זמן קצר אחר כך המרגמה הותקפה והושמדה. המשמר הלאומי האוקראיני צייץ בחשבונו ו"הודה" לקוץ על הטיפ.⁹

רישות עירוני, פרטי וציבורי, הוא מאפיין נוסף של שדה הקרב הנוכחי. הוא ניכר בהיקף גדול מאד של מצלמות בסביבה העירונית ובדרכים. מצלמות אבטחה במעבר הגבול לקרים הכבושה זיהו את התנועה הראשונה של כוח רוסי לתוך המדינה, והיו האינדיקציה הראשונית לראשית הפלישה. מהמצלמות קלטו ושידרו כוחות רוסיים פולשים, כמו גם נסוגים. אחד האירועים בשל אותו רישות עירוני היה של איש העסקים האוקראיני אנדריי סטווניצר, שכוחות רוסיים השתלטו על ביתו רחב הידיים בפרבר אירפין מצפון לקייב, בשלב הראשון של הפלישה. סטווניצר שהה מחוץ למדינה, ועקב באמצעות הטלפון הנייד אחרי תנועת הכוחות הרוסיים בביתו מבעד למצלמות האבטחה בביתו. כאשר הבין שהרוסים הפכו את ביתו לבסיס קבע, ושמחצרו נורות רקטות – יצר קשר עם המטכ"ל האוקראיני, הזמין וקיבל תקיפה על אחוזתו.¹⁰

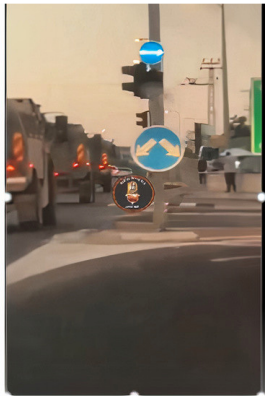

Let's

מימין: המיליונר סטווניצר שהזמין תקיפה על ביתו; כוח רוסי במצלמת האבטחה של נקודת הגבול בקרים ביום הפלישה; חיילים רוסיים שנקלטו במצלמת אבטחה מחוץ לדירה בבניין בפרבר הוסטומל, 22 במרס 2022; סוללת תותחנים רוסיים בנסיגה מאזור צרניהיב כפי שנקלטה בעדשת מצלמת תעבורה, 2 באפריל 2022

האוקראינים הבינו את היכולת להשתמש באזרחים ובמודיעין המגיע מהם, ומיסדו אותה. למשל מידע עובר לא רק ברשת, אלא גם באמצעות קווים ייעודיים לדיווח על זיהוי כוחות רוסיים או "מרגלים". לדוגמה אפליקציית השירותים הממשלתיים של אוקראינה דייה (DIA-פעולה) מאפשרת לדווח על כוחות רוסיים ועל חשודים. אולם כאן מדובר כבר על מודיעין אנושי – יומינט – שהופרט.

מלחמת רוסיה-אוקראינה מביאה להבשלה מאפיין חדש, שהתאפשר הודות להתפתחות הטכנולוגית ולשינויים החברתיים שבאו עימה – יצירת קהילות חוצות גבולות. מאמץ חשיפה רצוף, המתנהל ברשת ללא משטור אך באופן שיטתי, ובו משתמשים רבים חולקים מידע וניתוח וחושפים ללא הרף צבא המהווה יעד, במיוחד כאשר הוא פועל על אדמה זרה, חשוף לאזרחים ולטעויות ביטחון מידע וכוחות מצד אנשיו.

מימין: תמונה של ריכוז כלי רכב ממוגנים של צה"ל בתחנת דלק שהועלתה לערוץ טלגרם. לתמונה צורף כיתוב: מקור מקומי: תגבור כוחות צבא ניכר בכיוון מחסום הכיבוש ג'למה מצפון לעיר ג'נין; צילום בסמוך לתחנת דלק של שיירת כלי רכב ממוגנים יוצאת ממנה; סרטון שעלה לרשת הטיקטוק מספר שעות טרם פתיחת המבצע ובו תעוד שיירת רכבים ממוגנים עושה דרכה לג'נין; צילומים וסרטונים של כוחות ממרחק גדול, ביום ובלילה, המדווחים על "הגעת שני נגמ"שי נמ"ר למחנה דותן" ועל "ריכוז כוחות בבקעת מוקיבלה"

מבצע "בית וגן" – צוהר לעתיד

בתאריכים 3-5 ביולי 2023 ערך צה"ל את פעילות "בית וגן" – פשיטה בסדר כוחות של חטיבה מוגברת ובסיוע כוח אווירי. מדובר בפעילות מצומצמת בהיקף הכוחות, בשטח הגיאוגרפי ובזמן. שונה לחלוטין ממה שצה"ל יתמודד עימו במלחמה עתידית בצפון שבה יתמך. ובכל זאת, גם כאן באו לידי ביטוי מאפיינים בתחום המודיעין ממקורות גלויים ומופרכים. המבצע החל ב־3 ביולי לפנות בוקר. במהלך שעות אחר הצהריים והערב הועלו לרשתות החברתיות השונות – טיקטוק, טלגרם ופייסבוק – פרסומים על תנועת כוחות צה"ל. למשל סרטון של שיירת כוחות צבא צה"ליים ובה כלי רכב משוריינים, עושה דרכה בוואדי ערה, כאשר לסרטון צורף כיתוב ובו נאמר שפניה למחסומים ג'למה וסאלם בצפון השומרון ומגמת הכוחות לג'נין. כמו כן, כוחות צולמו בתחנות דלק ושטחי כינוס שונים.

בה בעת גברו ברשתות החברתיות הדיווחים על תנועה ערה של כלי טיס בלתי מאוישים בשמי ג'נין וצפון השומרון, ודיווחים על תנועות רחפנים. הדיווחים הלכו והצטברו, ויצרו אפקט של שיח ער על הערכות צה"ל להיכנס למבצע רחב בעיר ג'נין.

מימין: דיווחים בטלגרם בשעות טרם המבצע על תנועת כלי טיס בלתי מאוישים. משמאל: דיוו בערוץ טלגרם ישראלי בעל אופי ימני, המדווח שעות לפני פתיחת המבצע על כך שהוא עומד בפתח

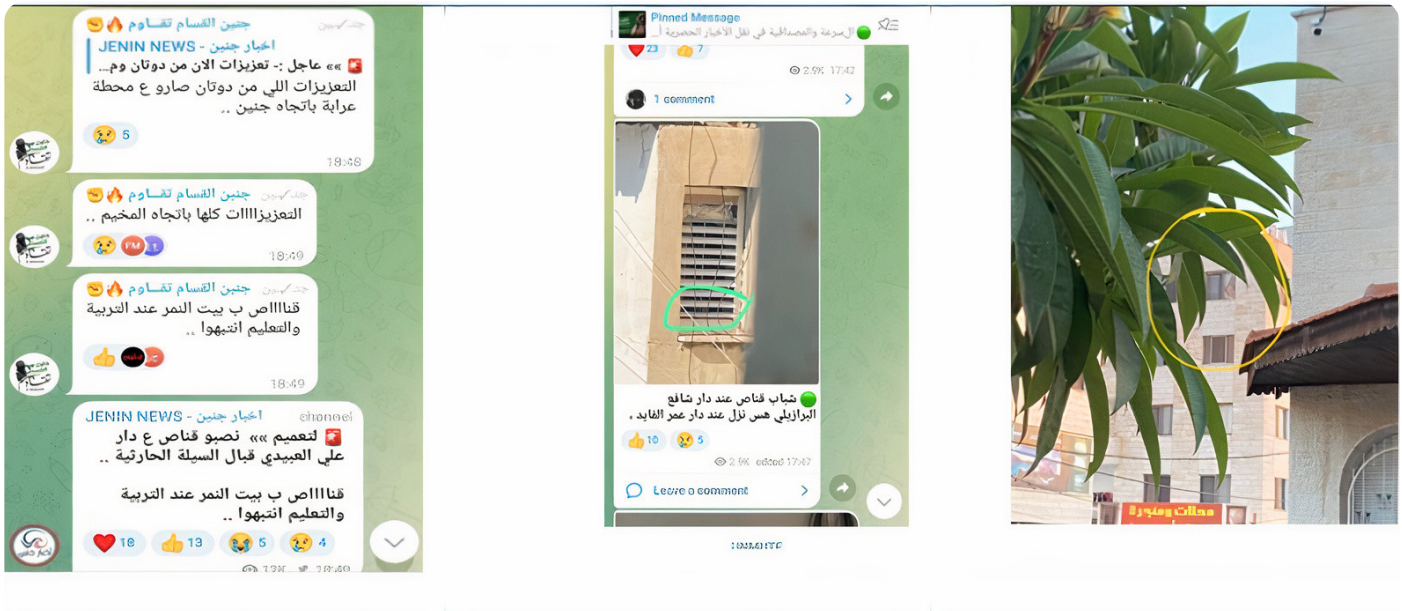
במהלך המבצע הועברו דיווחים שוטפים ברשתות החברתיות השונות. עשרות ערוצי טיקטוק שידרו "לייבים" מרחובות ג'נין, ותמונות וצילומים של זיהוי כוחות, גלויים ומוסתרים, הועלו לרשת. בין השאר עלו לרשת צילומים של כוחות צה"ל כפי שנקלטו בעדשות מצלמות אבטחה, בתוך מבנים ודירות וברחוב. כמה מאותן מצלמות שידרו לחמ"לים, כפי שניתן היה לראות בצילומים שהועברו. לערוצים פתוחים בטלגרם, המאפשרים שיח של כלל החברים, עלו תמונות המזהות צלפים וכוחות שנכנסו לבתים.

Let's Enhance

צילום החיילים ברחוב מבעד למסך בחמ"ל המציג מספר רב של מצלמות מעקב

דיווחים שוטפים ועדכונים, הערכות, השוואות לדיווחים בישראל ומאמצים שיטתיים לחשיפת כוחות נמשכו במהלך כל המבצע. המשמעות המבצעית לצה"ל במקרה זה לא הייתה דרמטית, לפחות במונחים של היקף נפגעים. יחסי הכוחות בין צה"ל למחבלים בג'נין ויכולתם של האחרונים, הם כאלה שגם פעילות שקופה לחלוטין לא אמורה להשפיע יתר על המידה. מנגד, ייתכן שהמספר הנמוך של מחבלים שנפגעו במבצע¹¹ דווקא הושפע מהחשיפה המוקדמת והרצופה.

צילומי מסך מתוך סרטונים שצולמו כ"לייב" בטיקטוק ושודרו בזמן "בית וגן"

מה צריך לעשות

חשוב ללמוד היטב את הצוהר שנפתח בג'נין וללמוד את הלקחים בראי המתרחש באוקראינה ומתוך מחשבה לקראת מלחמה עם אויב בעל יכולות אש מהותיות, שיכול לנצל היטב חשיפה ולגבות מחיר יקר עליה, שהמשמעות של התרעה מוקדמת על התקדמות כוחות היא דרמטית עבורו ועבור הכוח.

לפחות ככל הידוע, העיבוד של המידע שהוזרם בצד הפלסטיני בידי אזרחים במבצע בג'נין "עובד" באופן מקומי וידיני. מהפכת המידע קיבלה בעת האחרונה תפנית נוספת עם הופעת הבינה המלאכותית הזמינה לכול. מנועי בינה מלאכותית כבר נמצאים בשימוש בידי ארגוני מודיעין¹² ומאפשרים סריקת מאגרים מהירה, הצפת הררי מידע ועיבוד מהיר ויעיל. יש להיערך להתגברות מתמדת של האיום הנשקף מ"פרוסינט" – האוסינט המופרט.

ההבנה ששדה הקרב חשוף צריכה ללוות כל מפקד וכל חייל, ולהחדיר לו את המודעות לעובדה שהוא עשוי להיות מזוהה, במיוחד כאשר הלחימה מתנהלת בקרב אזרחים. אלא שאין הדבר אמור לרפות את ידיהם. יש דברים שניתן וצריך לעשות:

* בעת הנעת כוחות אפשר להעדיף צירים משניים, שעות לילה וחלוקה לכוחות קטנים יותר, לצד שיגור כוחות ושיירות דמה בצירים שונים.

* כאשר מקימים מתקן לוגיסטי יש להעדיף מסתור מצירי התנועה, על אף הצורך בקרבה אליהם, ובה בעת לבנות מתקנים נוספים.

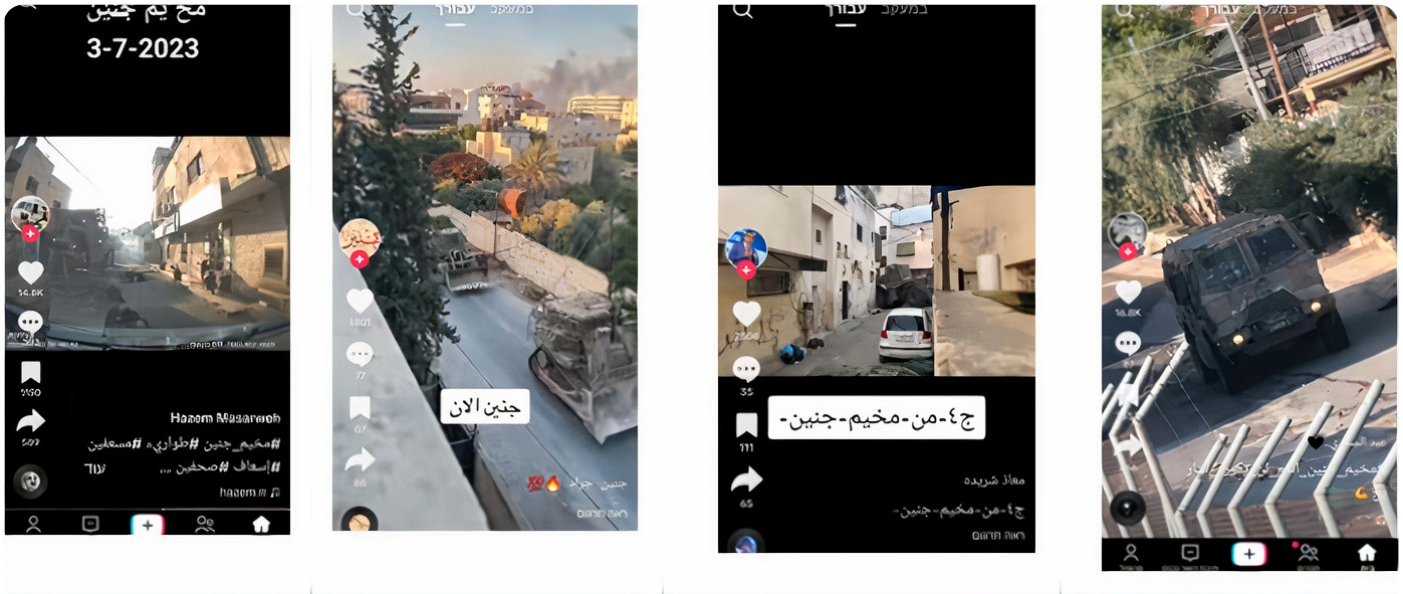
* נדרשת נוכחות רצופה ברשתות. קיום מספר רב של חשבונות שיציפו את הרשת במידע שקרי, מטעה, מעוות ונכון בחלקו. משתמשים שיגבו ויחזקו הערכות שגויות ויפריכו נכונות באמצעות מידע (כוזב) סותר.

* יש לנהל מאמץ איסוף ועיבוד שיבוצע במשקפיים של הצד האחר, כדי להעריך מה כנראה נחשף ומה לא.

כמובן שיש להניח שגם האויב יאמץ את ההמלצות הללו. עליית האוסינט טומנת בחובה גם סכנות לעוסקים בו. סכנה לעודף מידע, לריבוי מידע כוזב ולקושי לבור מוז מתבן. לתחום עצמו השלכות רחבות, ולצד איומים גם הזדמנויות רבות לכוחותינו. מדובר בשדה המעורר עיסוק במגוון תחומים, למשל תחום הדין הבין-לאומי. השימוש באזרחים כסנסורים יוצר אתגר בתחום זה, מכיוון שאזרח הנוטל חלק פעיל בלחימה מסיר מעליו את ההגנות שמקנה הדין, אולם אך ורק לפרק הזמן שפעל. הצורך להטמיע מודעות בכוחות שמצד אחד כל אזרח עשוי להיות סנסור, ומצד אחר לא כל אזרח הוא לוחם אויב. תציב אתגר נוסף למפקדים.

בראייה רחבה יותר, עליית השימוש במודיעין המופרט ממקורות גלויים היא מקרה בוחן מרתק ללקחים שזוהו ונלמדו במלחמה אחת. הנה, אותה התופעה שזוהתה במלחמה באוקראינה, אותו השינוי במאפייני הלוחמה, קיבל את ביטוייו אצלנו. לצד היערכות ומתן מענה לאתגר הפרטני הזה, ראוי שנפיק לקח רחב יותר, ובין שלא תמיד אנחנו ייחודיים, וחידושים בשדה קרב אחד עשויים בהחלט לבשר שינויים דומים בשדה קרב אחר. זהו לא רק שיעור בעלייתו של איום הפרוסינט – האוסינט המופרט – אלא גם שיעור על הצורך ללמוד ולהפיק לקחים מהמלחמות המתרחשות אצל אחרים.

אחד ממאפייניו הייחודיים של המקצוע הצבאי הוא שלרוב בעל המלאכה אינו עוסק בו רוב הזמן – אנשי צבא אינם נלחמים באופן רצוף במהלך זמן שירותם. מסיבה זאת יש חשיבות גדולה ללימוד המתרחש במלחמות, אלה שהתרחשו בעבר ואלה המתרחשות בהווה, כדי ללמוד מהן ככל הניתן את האתגרים הצפויים.

הודעות ועדכונים על העתקת כוחות ומאמצים

לקבלת חומרים נוספים מבית "מערכות" לחצו כאן

הערות

- [1] יתח, י"ש (2022, 10 בינואר). אחרי 73 שנה "חצב" מתפרקת למולקולות: סוד היחידה המודיעינית שמפצחת גם את הפוריו. אתר צה"ל
- [2] שם; וכן: "אל"ם י' (מאי 2018). המסע לבירור התפיסה והמימוש של העליונות המודיעינית והמבצעית בעידן הדיגיטלי. מודיעין הלכה למעשה – כתב עת מודיעיני טכנולוגי, 3. גם מעבר לים לא נעלמה חשיבות הנושא מעיני סוכנויות המודיעין והממשל. למשל: Defense Intelligence Agency Expected to Lead Military's Use of 'Open Source' Data". Wall Street Journal, Tau, B., and Volz, D. (2021, December 10).
- [3] למיטב ידיעתי אין מונח כזה הקיים כיום, ולמעשה טבעתי אותו לראשונה במאמר זה
- [4] Jones, S.G., and Wasielewski, P.G. (2022, January 13). Russia's possible invasion to Ukraine. Center For Strategic and International Studies; Ropcke, J, (2021, December 4). So Konnte Putin die Ukraine

- [5] דוגמא נוספת היא החשבון <https://www.oryxspioenkop.com/2022/02/attack-on-europe-documenting-equipment.html> no_itsmyturn
- [6] באופן טבעי, כאשר המלחמה נערכת על אדמה אוקראינית ורוב הצילומים מגיעים מאזרחים אוקראינים, יש יכולת להסתיר או לא להעלות פגיעה בכלים אוקראיניים, לעומת הבלטת פגיעה בכלים רוסיים
- [7] סרטון הדין בעתודות הארטילריה של הצבא הרוסי: <https://www.youtube.com/watch?v=EVqHY5hpzv8>
- [8] האס, א' (15 בפברואר, 2023). התפקוד השישי הגנת הכוח – התפקוד החסר בלוחמת היבשה. מערכות
- [9] Loh, M. (2022 May 23). Ukraine says it destroyed a Russian mortar carrier after a pro-Kremlin journalist accidentally exposed its location. Insider
- [10] Farberov, S. (2022, April 19). Ukrainian millionaire Andrey Stavnitser asked military to bomb Russian-occupied mansion. New York Post
- [11] דוסטרי, ע' (19 ביולי, 2023). "בית וגן": ניתוח הפעילות הצבאית והמלצות להמשך. מערכות
- [12] רוחקס דומבה, ע' (14 בפברואר, 2023). מפקד מרכז הבינה המלאכותית, 8200: בינה מלאכותית מאפשרת סיווג וגילוי מהיר יותר של יעדי טרור. ישראל דיפנס

המבצע הוא שעתו הגדולה ביותר של המפקד: לחימת גדוד 202 במבצע "צוק איתן"

אל"ם (מיל') קובי ולר, שירת כסגן מפקד אוגדת עזה, נספח צה"ל בסין לשעבר. כיום סגן שגריר ישראל בקולומביה 24.08.2023

צוק איתן גדוד 202 מפנקסו של מג"ד

לכל התרחשות שאירעה בגזרת הגדוד התאמנו והוכשרנו בעבר. לצד זאת, החיכוך עם האויב יצר סביבה מבצעית שאליה נדרשנו להסתגל במהירות. פעולתו של גדוד 202 במבצע "צוק איתן" מדגימה באופן ברור כי היצמדות לתורה ולעקרונות הנלמדים בצה"ל, בשילוב תהליך הכנות יסודי ומקצועי ולכידות יחידתית, יכולים להביא להצלחה בשדה הקרב

לוחמי גדוד 202 טרם הלחימה

ערב מבצע "צוק איתן" היה גדוד 202 בפיקודי בכשירות גבוהה מאוד. את הפיקוד על הגדוד קיבלתי כמעט שנתיים קודם לכן, והיכרותי עם אנשיו, יכולותיו, חוזקותיו וחולשותיו - הייתה עמוקה. זו הייתה תקופת אימון בשטחי הבקעה, שנקטעה עם חטיפת שלושת הנערים בגוש עציון. עד ההקפצה לגזרת יהודה, כדי להשתתף במאמצי חיפוש הנערים, הספיק הגדוד להגיע למחציתו של האימון המתוכנן. הפלוגות ביצעו אימוני מקצועות, אימונים ברמת המחלקה ושבוע מלחמה פלוגתי שהגדוד בנה עבורן.

חודשיים קודם לכן, סיימנו תקופה של חצי שנה בתעסוקה מבצעית בחרמון. גם במהלך תקופה זו הספקנו לבצע אימונים רבים אשר התאפשרו בגזרה בהיותה מבודדת וסבוכה, ושבחלקים רבים ממנה ניתן היה לבצע אימונים באש חיה. לצד אתגרים גוברים והולכים בגבול, שכללו הפעלת מטענים על-ידי שלוחי חזבאללה וירי רקטות, לא ויתרנו על תרגיל ארוך לכל פלוגה שהסתיים בתרגיל אש, וניצלנו כל זמן אפשרי כדי לאמן ולהכשיר בעלי מקצועות, ולאמן גם את מפקדי הגדוד.

חטיפת הנערים, שהתרחשה ב־12 ביוני 2014, בזמן האימון הגדודי, הייתה אירוע משנה מציאות עבורנו ועבור צה"ל כולו. הצבא התגייס למשימת החיפוש, וגם הגדוד, כמו יחידות רבות אחרות, ביצע סריקות יום־יומיות בניסיון לאתר את חיים מהנערים.

בשלב מוקדם של החיפוש, ולאחר שצה"ל עצר חלק מהמבוקשים ששחררו ב"עסקת שליט", החלו חמאס וגא"פ (ג'האד אסלאמי פלסטיני) בירי רקטות באופן יום־יומי לשטח ישראל. זכור לי היטב כיצד כינס המח"ט, אליעזר טולדנו, את מפקדי החטיבה, ואמר לנו כי הוא מעריך שהמצב עלול להתפתח לכדי מבצע בעזה, וכי נכון שנהיה מוכנים לכך. בשלב זה, החיפוש התרחב למבצעים ליליים בשטח הכפרי ובעיירות שבמרחב העיר חברון.

ההכנות למבצע "צוק איתן"

התחלנו לפעול באופן שגם ישרת את הצורך להכין את הגדוד לבאות, אם אכן נידרש למבצע קרקעי בעזה. האימון החטיבתי נקטע בטרם הספקנו לבצע תרגיל גדודי שתכננה החטיבה, וחסרה לי ההכנה ברמת הגדוד – ביצוע תנועה גדודית ממושכת, התקדמות בתוך שטח בנוי, תרגול תהליכי פו"ש בין הפלוגות ובין מפקדת הגדוד. תכננו את ההגעה לכפרים בתנועה רגלית לילית ממושכת, הקפדנו להשתמש במערכות פו"ש ממוחשבות, וחפ"ק חטיבתי וגדודי שנפתח לכל פעילות חייב אותנו לבצע תהליכי פו"ש סדורים. הקפדנו הקפדה יתרה על חלוקת גזרות בין המסגרות הגדודיות במהלך סריקות היום והלילה בכפרים.

בדיעבד, זה היה חלק חשוב מההכנות למבצע "צוק איתן" שכן הוא אפשר לגדוד לתרגל תנועה וביצוע משימות בתוך שטח מדמה מאוד, ולמ"פים לדבר ביניהם ולתאם את פעולותיהם. אני סבור שהניסיון הזה סייע לנו להימנע מירי דו"צ במהלך המבצע. במהלכו לא אירע בגדוד ירי דו"צ אף לא פעם אחת, גם לא באירועים המורכבים ביותר. והיו כאלה לא מעט.

18 יום לאחר שנחטפו נמצאו גופותיהם של גיל-עד מיכאל שער, איל יפרח, ויעקב נפתלי פרנקל. הגדוד התקפל, וחזר למחנה האימונים בבקעה. הנחנו כי המבצע תם. היה ברור כי המצב הביטחוני חמור, והייתה תחושה של חוסר ודאות בנוגע לעתיד. ואכן, כעבור יממה, הוקפץ הגדוד לשטחי כינוס בבא"ח צנחנים, והחל בנוהל קרב לקראת מבצע קרקעי ברצועת עזה. התחלנו בהכנות אינטנסיביות, ללא תאריך ברור לתחילת המבצע.

נוהל הקרב נוצל באופן מיטבי על־ידי החטיבה והגדודים – החטיבה הקצתה לגדוד שטחי אימונים, תחמושת רבה וסיוע מקצועי לשיפור המוכנות, ואף בנתה עבורנו תרגילים גדודיים באש ובדימוי אויב, בשטחי בא"ח צנחנים ובשטחי מל"י, וחנכה את הגדודים כשביצעו אותם. התרגילים הביאו לידי ביטוי גם לחימה לצד טנקים וכוח הנדסי.

במקביל הושלמה מצבת בעלי התפקידים החסרים במפקדת הגדוד. קצינים סדירים מיחידות אחרות, אנשי מילואים והכוחות החבריים הצטרפו לגדוד במהירות ויצרו כוח רב־חילי ובעל יכולות מגוונות הנדרשות ללחימה בשטח בנוי – חוקרי אמש"ט (אמצעי שלל טכני), קצין אוכלוסייה, חקש"בים (חוקרי שבויים), תיעוד מבצעי וכלבנים. לפלוגות הוצמדו צוותי יהל"ם, פלוגת טנקים מגדוד הפיקוד של חיל השריון וכוחות פלסים של חיל ההנדסה. לגדוד צוותה פלוגה מיחידת מגלן בפיקודו של יואב ספקטור, ולאחר שנכחתי בתרגילים כי מדובר בפלוגה בעלת יכולות לחימת חי"ר מעולות, שיבצתי אותה במשימות איכותיות בתוכנית הגדודית.

הגדוד היה, ללא ספק, בדומה לשאר גדודי החטיבה, "גדוד במיטבו", כפי שצה"ל התכוון שיהיה גדוד היוצא ללחימה. על פלוגת המסייעת פיקד סלים ח'יר, על פלוגת המבצעית רועי יחזקאל, על פלוגת החוד ברק בורשטיין, ועל פלוגת המסלול ערן כחלון. מ"פ המפקדה הייתה רחלי ממקה. הסמג"ד, ניסים אלוק, הרכיב חפ"ק נוסף, סיכמנו את חלוקת התפקידים בינינו, והחטיבה צירפה אלינו את אורי דאובה, כסמג"ד ב'.

בניית כוח חילוץ למבצע בעזה איננה דבר פשוט שכן היא מצריכה שימוש ברק"ם ה"אכזריות", סוג רכב שמוכר פחות בצנחנים ודורש בנייה של כוח לוחמים לא אורגני מכלל הפלוגות. לפיכך הטלתי משימה זו על אורי. על החפ"ק הגדודי פיקד קצין האג"ם הגדודי אמיר פורי, שמן הרגע הראשון שלט בכל רזי המשואה וניהל גם את נוהל הקרב ובהמשך את הקרב עצמו, תוך שימוש מקצועי בכלי זה.

אמרה ידועה היא שבנוהל קרב תמיד יש עוד דבר מה לעשות, ואסור לבזבז זמן או להניח שההכנות הסתיימו. בכל זאת, בשלב שבו קיבלנו את הפקודה לצאת למבצע, התחושה בגדוד הייתה של מוכנות שיא. היציאה למבצע התעכבה. היה ברור כי הדרג המדיני יחליט להשתמש בתמרון הקרקעי רק אם לא תהיה בידיו אפשרות אחרת.

מרחב הלחימה

יוצאים לתמרון קרקעי

בבוקרו של 17 ביולי 2014 הגיעה הפקודה. אחר הצהריים יצא הגדוד באוטובוסים לשטחי הכינוס. המתנו לחשכה, ויצאנו לדרך. מאותו הרגע, התחושה האישית שלי הייתה, שאני עושה בדיוק את מה שתורגלתי אליו כמג"ד, במסגרת תרגילי הגדוד שהכינה עבורנו חטיבת הצנחנים באימונים הקודמים.

הטנקים עלו לקו עמדות על "קו החשיפה" בשטחנו ופתחו במכת אש אדירה, אל קו הבתים הראשון של שכונת חאן יונס. תותחי גדוד 55 של חיל התותחנים ירו למיסוך קו הבתים הראשון של השכונה, ומטוסים ומסוקים של חיל האוויר ירו למטרות עומק כדי להבטיח את חופש הפעולה של החטיבה ואת התקדמותה הבטוחה לתוך שטח הרצועה. הגדוד החל לנוע רגלית לכיוון "קו החשיפה". בשלב זה, על-פי התכנון, הייתה אמורה חוליה טכנית של החטיבה המרחבית הדרומית באוגדת עזה לפתוח עבורנו פתח במכשול הגדר. נוסף על הגדר הרגילה, כ־30 מטרים לתוך שטח הרצועה הוצב מערום גדול של גדרות מסוג תלתלית (המכונות באוגדת עזה "מכשול התלתלית"), שאותן לא ניתן לחצות באופן רגלי או משוריין.

כאן החלו הדברים להשתבש. החוליה הטכנית התעכבה, וביקשתי אישור מהחטיבה להתקדם עצמאית. עוד בשלב מוקדם של נוהל הקרב, כאשר נאמר לנו כי זוהי התוכנית, ביקשתי ממ"פ החוד, ברק, שיכין את מחלקת החבלה שלו לאפשרות שתידרש לפוצץ את מכשול התלתלית אם התוכנית שהסתמכה על החוליה הטכנית תשתבש. בשעת האמת, מחלקת החבלה שנעה בחוד הגדודי עם פלוגת המסייעת בפיקוד סלים ח'יר, עטה על ההזדמנות להיות פורצת הדרך הגדודית, וניגשה במהירות לפעולה. פיצוץ עז נשמע, ומ"פ המסייעת עדכן אותי במכשיר הקשר כי הדרך פתוחה ובטוחה למעבר. הגדוד החל להתקדם בטור ארוך, במהירות יחסית, על מנת לגמוע את שמונת הקילומטרים עד קו סיום ההתקפה, בטרם השחר יפציע.

התוכנית השתבשה שוב. פלוגת הטנקים שיועדה להילחם עם הגדוד על היעדים כבר בפתיחת ההתקפה התקשתה בתוואי השטח החקלאי עוד בשטח ישראל, והתעכבה. הטנקים לא הגיעו, ולא היה ברור מתי יחברו לגדוד. הגדוד נעצר, והיה עליי לתכנן כיצד ממשיכים מכאן. הייתה לי תחושה, שניזונה גם מהתנהגותו של האויב בפתיחת ההתקפה, כי מכת האש האדירה שהונחתה עליו תגרום לו לדבוק בעקרונות לחימת הגרילה, ולהימנע מחיכוך כל עוד הוא מזהה ריכוז מאמץ ישיר מולו. פניתי למח"ט בקשר וביקשתי להמשיך בהתקפה ללא הטנקים. חששתי כי הגדוד יתעכב וימצא את עצמו בשטח חשוף לחלוטין, באור יום, מול בתיה של שכונת חאן יונס. חששתי גם כי לא נעמוד בלוחות הזמנים, משמע לא נעמוד במשימה. זיכרון תרג"ד ארוך מאירוע שהתרחש כמעט שנה קודם לכן, ושבנו הגדוד איחר לאחד התרגילים, והביא לביטולו – נצרב בי ככישלון.

המח"ט אישר מיד. גם לו, הנחתי, היה חשוב מאוד שההתקפה הראשונה תצליח ושהחטיבה תעמוד ביעדיה בזמן, ולכן גם הוא היה מוכן לקבל את הסיכון. הגדוד יצא להתקפה עם כוח האש שהתבסס על פלוגות החי"ר ועל הסיוע האווירי. ההערכה שלי, לפיה האויב יעדיף "להוריד ראש" בשלב זה, התבררה כנכונה. סיימנו את ההתקפה עם שחר, ללא נפגעים. מחבל אחד נפצע ונשבה על ידי פלוגת מגלן.

השחר הפציע, פלוגות הגדוד עסקו בהתבצרות בבתים שאותם כבשו. פלוגת טנקים בפיקודו של נתי לסרי חברה אל הגדוד. לא הכרנו קודם את הפלוגה, שלא השתתפה איתנו בנוהל הקרב. מולנו, בחזית, במרחק של קילומטר, נראו הבתים הראשונים של עיירת בני סהילא (בני סוהילה). היו אלה בתי קומות גבוהים, שונים מבתי השכונה שבה היינו ערוכים, ושהתאפיינה בעיקר בבתים פרטיים קטנים. בעיירה, שהייתה מחוץ לגבולות הגזרה של הגדוד, נערך גדוד "המזרחיות" של חמאס. לגביו העריך המודיעין עוד לפני המבצע, שהוא בכשירות גבוהה מאוד. משימתו של גדוד 202 במבצע הייתה לאבטח את האגף הדרומי של החטיבה כדי לאפשר לגדוד 890 ולגדס"ר למצוא מנהרות אשר היה מודיעין בסמך גבוה לגביהן, ושההערכה הייתה כי הן חוצות לשטח ישראל ועלולות לשמש את חמאס לביצוע פשיטה על יישובים סמוכי גדר בעוטף עזה. מרבית החטיבה – גדוד 890, הגדס"ר וגדוד 196 של בית הספר לשריון – פעלה מול גדוד "קרארה", של חמאס, והיה ברור לנו עוד בשלב התכנון שחיכוך גם עם גדוד "המזרחיות" אינו רצוי, ועלול להפריע לביצוע המשימה החטיבתית. התארגנו להגנה בשטח נחות אל מול בתי הגבוהים של עיירת בני סהילא, ונערכנו לביצוע המשימה הגדודית.

כבר בשעות הצהריים המוקדמות החל ירי מקלעים לעבר הבתים שבהם התבצרו פלוגות הגדוד. הירי היה מכיוון דרום, מהאזור שבו נמצא גדוד "המזרחיות". אנשיו, אשר חשו בנוח לנוכח העובדה שלא הותקפו באופן ישיר, רצו להשתתף בלחימה והחלו יורים באופן מדויק לעבר חלונות הבתים שבהם שהינו. חשנו מאוימים ובנחיתות שכן בתי העיירה שלטו על גזרתנו, והתקשינו לאתר את מקורות הירי בין מאות פתחי החלונות הצופים לכיווננו.

בבוקר למחרת הוכנס גדוד 614 של חיל ההנדסה, שהיה חלק מכוחות החטיבה, למרכז הגזרה כדי לבנות את המגן החטיבתי בעורפם של הגדודים הנלחמים בחזית. בשעות הצהריים נשמע דיווח בקשר וצוין כי יש נפגעים במגן החטיבתי, כנראה מירי נ"ט. בדיעבד התברר כי טיל נ"ט אשר נורה מכיוון דרום, מאחד מבתי הגבוהים של העיירה, חלף מעל ראשינו ופגע ישירות בסגן בר רהב, שעמד בסמוך לפומ"ה שנתקע מחוץ למגן. בר נהרג במקום, ואנו הספקנו להגיע רק למגן בריצה, זמן קצר לאחר שפונה.

חזרנו לבתים בגזרתנו, וכינסתי את הסמג"דים, המ"פים והקצינים העוזרים שבחפ"ק. קיימנו הערכת מצב שתוצאתה הייתה ההבנה הברורה כי הגדוד יתקשה לממש את אחריותו ולבודד את גדוד "המזרחיות", באופן שבו היה ערוך. חששתי גם שהצלחתו של האויב לפגוע בכוחותינו תעודד אותו להגביר את הירי, ואולי אף לנקוט יוזמה נוספת בדמות התקפה רגלית.

לוחם גדוד 202 בשדה הקרב

הפשיטות הגדודיות – מענה לבעיה המבצעית

לאחר שיח עם המח"ט התחלנו בתכנון פשיטה, שיעדיה היו שורת הבתים הראשונים ששלטו מגבוה על מרחב הלחימה החטיבתי, בתוך עיירת בני סהילא. התכנון היה שבחוד הגדודי יהיו רק שתי פלוגות חי"ר, ופלוגת הטנקים תבצע הטעיה ממזרח, תפגע באויב מאגפו, תרתק אותו ותאפשר את התקדמות פלוגת החי"ר. פלוגת החי"ר הנותרות היו אמורות להישאר בהגנה בבתיים, ולשמר כוח עתודה. היה חשוב לי להכניס די כוח כדי להתמודד עם האויב שסברנו שנמצא שם, ולא להכניס את הגדוד כולו אם אינו נחוץ ובאופן שעלול ליצור בעיות פיקוד ושליטה. הצגתי למח"ט את התוכנית באופן מפורט, תוך שימוש בקשר ובמשואה. מפקד הקדמית, הרמ"ט יהודה יוחננוף, היה שותף אף הוא לתהליך אישור התוכניות, והכין תוכנית אש שתסייע לגדוד לבצע את המשימה באופן מיטבי.

הגדרנו את המשימה כך: לפשוט על יעדי האויב הקרובים לגבול הגזרה הגדודי המקורי, המאיימים מהגובה על גזרת החטיבה, לפגוע באויב ובתשתיות המשמשות אותו וליצור אצלו תחושת נרדפות כדי שייסוג ויחדל להוות איום על אגף החטיבה. לפיכך נבחרה צורת הקרב פשיטה – ביצוע התקפה, ולאחר מכן נסיגה מהשטח וחזרה אל מרחב ההגנה הגדודי. העברנו לחטיבה את מרשמי הקרב וביצענו את כלל ההכנות לפשיטה, שנועדה להתחיל בתנועה רגלית לילית, היערכות בנקודת זינוק באזור מטעי זיתים ועצי אשל ויציאה להתקפה עם שחר על העיירה, בחיפוי פלוגת הטנקים.

לאחר שיצאנו לדרך ליוותה אותנו באופן צמוד קדמית החטיבה, בפיקודו של יוחננוף. היא השתמשה בכל אמצעי האש שלרשותה, ותקפה אויב על בסיס מידע מודיעיני שהתעדכן כל העת בגזרה שאותה תכננו לתקוף. כמה פעמים, תוך כדי התנועה, הנחה אותי יוחננוף לעצור במקום, ולאחר ששמענו את פיצוץ הטילים שנורו מרחק עשרות מטרים מלפני החוד הגדודי, אישר לנו להמשיך תנועה לנקודת הזינוק.

ההתקפה הגדודית החלה עם שחר, ואת עיקר האש של האויב ספגה פלוגת הטנקים בפיקודו של נתי לסרי, שטילי נ"ט קצרי טווח רבים נורו לכיוונה. לוחמי הפלוגה יצאו ללא פגע, אך בטנק אחד הושבתה מערכת התצפית לחלוטין. לפקודה שלי יצאו פלוגת החי"ר והסתערו על היעדים. לאחר שהגיעו לבתים ששכנו בגזרתן מצאו לוחמי הפלוגות שלל רב. בין היתר, נפל לידינו מכשיר קשר אלחוטי, וחוקר השבויים דובר הערבית שצורף לחפ"ק המג"ד תרגם את הצעקות שנשמעו בו, בהן פעילי חמאס קוראים לעזרה ומדווחים על נפגעים.

לאחר שהגענו לסיום קווי ההתקפה נערך הגדוד להגנה. במהלך היום הפעלנו אש באמצעות סיוע אווירי – זיק ומסקר, לעבר יעדים שלגביהם התקבל מידע כי יש בהם אויב, והקדמית פעלה לתקוף מטרת שהיו מעבר

לגבול הגזרה הגדודי. תמונת המודיעין הצביעה בבירור על כך שגדוד "המזרחיות" הסיג את אנשיו לאחור, והם היו ערוכים כעת בקו דרומי יותר מזה שבו היו בתחילת הפשיטה. לאחר שירדה החשכה החל הגדוד בתנועה מלווה באש, בחזרה אל המרחב שבו היה ערוך טרם היציאה לפשיטה. בשלב זה הבנו מעדכוני המח"ט התכופים כי טרם נמצאו כלל המנהרות בגזרת הגדס"ר וגדוד 890, וכי נמשכים מאמצי הסריקות בגזרתם. באחד הבתים ריכזתי את מפקדי הגדוד, וערכנו סיכום של הפשיטה הגדודית. מהסיכום למדתי כי מ"פ הטנקים חש כי הופעל באופן לא מקצועי, וכי היה נתון בתוך שטח השמדה. הוא סבר כי לא נכון שיופעל ככוח הטעיה, וכי יש להפעילו באופן צמוד יותר לפלוגות ולא ככוח חיפוי. אימצתי את לקחיו.

היה ברור כי אל מול גדוד "המזרחיות" המסוכן עלינו לפעול באופן רצוף והתקפי. בהתייעצות נוספת הבנתי כי תמונת המודיעין מצביעה על נפגעים רבים של האויב, וחשוב מכך – על נסיגה של רוב כוחותיו לכיוון דרום, כלומר נסיגה שמשמעותה רצון להתרחק מאזור שכעת היה מסוכן עבורו. החלטנו להתחיל לתכנן באופן מיידי פשיטה נוספת. המח"ט הנחה אותי לתכנן הפעם את ההתקפה למרחב מערבי יותר, ושיבצתי את הפלוגות למשימות השונות. שוב הקפדתי לעשות שימוש רק בכוח שאותו חשבתי שנוכל להפעיל מול כמות המבנים, האויב המשוער ורוחב הגזרה שעליה פשטנו.

לאחר סיום הכנות לוגיסטיות, מילוי הדלק בטנקים והשלמת התחמושת ומתן הפקודות והתדריכים בפלוגות, המתנו לרדת הלילה ויצאנו לדרך. שוב קיבלנו את הליווי הצמוד של קדמית החטיבה, התקדמנו לנקודת הזינוק, ועם שחר הנחתנו מכת אש אדירה על הבתים, ויצאנו להתקפה בתזמון גדודי. הפעם ההתקפה נתקלה באתגרים גדולים יותר. כבר בתחילתה, אירעה היתקלות של פלוגת מגלן בפיקודו של יואב. הפלוגה תקפה ישירות מרחב שבו שהה כוח אויב, אשר היה ערוך עם מטענים רבים ומנהור תת־קרקעי. ההיתקלות החלה בהפעלת מטען בסביבת לוחמי החוד של הפלוגה, וכמה מהם נפצעו. מיד לאחר מכן החל קרב יריות מטווחים קצרים, שבמהלכו נפצעו לוחמים נוספים מהפלוגה. במהלך הקרב היה חפ"ק הסמג"ד צמוד לפלוגת מגלן. צרור שנורה לכיוונו פגע בקשר החפ"ק, אביתר תורג'מן, שבאותה העת ביצע ירי מחלון שצפה לעבר בית שבו הסתתרו מחבלים, והוא נהרג במקום, תוך כדי לחימה.

הפלוגות המשיכו להתקדם בשטח הבנוי, תוך שהן מפעילות אש כבדה ונתקלות בפעילים ובמטענים רבים שהיו פזורים במרחב. בסיום ההתקפה היה הגדוד פרוס בקו הבתים שאותו תכננו כקו סיום, עמוק בתוך עיירת בני סהילא. כל אותה העת האזנו לרשת הקשר של גדוד חמאס במכשיר הקשר שנפל לידינו יום קודם לכן, ושמענו את דיווחי המצוקה של המחבלים, גם מהנפגעים בהיתקלות הראשונה, וגם מהפגיעות של קדמית החטיבה, שלא פסקה לתקוף באמצעות מטוסי קרב, מסק"רים וזיק. עם רדת החשכה יצאנו מהבתים ונענו בתנועה גדודית צפונה. אלא שהפעם לא חזרנו לבתים שמהם יצאנו.

מציאת פיר בשטח

היתקלות בסמוך למנהרה

לנוכח העובדה כי טרם נמצאו כלל המנהרות בגזרת הגדודים השכנים, החליט המח"ט כי הגדוד השכן לנו, 890, ינוע צפונה להמשך החיפוש אחר המנהרות, ואנו ניכנס לגזרה שבה שהה מתחילת המבצע. כשהגענו לגזרת גדוד 890, השחר כבר האיר. ביקשתי מהמ"פים לצאת להתקפה על הבתים שהיו מאוכלסים עד לפנות בוקר בלוחמי הגדוד, אולם לעשות זאת בעוצמת אש פחותה מזו שהפעילו בפשיטות קודמות. חששתי מירי של הגדוד על גזרתו של גדוד 890, והנחתי שהמבנים "נקיים" מאויב לאחר שישב שם כוח במשך כמה ימים. למזלי הרב, הפלוגות לא ביצעו את פקודתי ברוחה, ונכנסו בעוצמה רבה אל הגזרה החדשה.

במהלך סריקת חצר במרכזו של קומפלקס מבנים מצא מ"מ מפלוגת החוד, דולב יונה, פיר מנהרה. לאחר שהצטרף אליו המ"פ ברק הם החלו לזרוק רימונים ולירות לתור הפיר. או אז הופעל מטען רב עוצמה שפצע שבעה מלוחמי פלוגת החוד, בהם דולב וברק. הלוחמים שנותרו על רגליהם ראו לפתע, בתוך העשן הרב שנוצר, שני מחבלים המגיחים מתוך פיר המנהרה, אחד מהם מצויד במטול אר"פי"ג"י, והוא יורה לכיוונם. הרקטה פגעה בקיר שהיה מאחוריהם, ולמזלם הרב לא התפוצצה. החל קרב בטווחים קצרים עם שני המחבלים, בפיקודו של ברק אשר איבד את ראייתו ולא יכול היה לעמוד על רגליו, ומ"כ מהפלוגה, שלומי שמואל. צלף שהיה ממוקם בקומה השנייה של מבנה שצפה אל החצר הפנימית שבה התחולל הקרב, ירה במחבל שאחז במטול וחסיל אותו. אחרי קרב קצר נספרו במקום שלושה מחבלים הרוגים. לאחר המבצע קיבלו המ"כ שלומי שמואל והלוחם סרחיו אלברן את צל"ש מפקד האוגדה על תפקודם בקרב.

פינינו את הפצועים לשטח ישראל, וביקשתי כי יביאו את מכשיר ה"שועל הסגול" שהיה אלתור של מפוח עשן שחולק לנו בנוהל הקרב. הנחנו אותו על פתח הפיר, והתחלנו להזרים פנימה עשן. תוך זמן קצר יצאו מן הפיר שני מחבלים בידיים מורמות, היישר לידינו. תחקור שטח שביצע החקש"ב העלה כי הם פעילי נחבה שהמתינו כשבוע לפני התמרון הקרקעי בתוך המנהרה וניזונו ממים ומתמרים. משימתם הייתה להמתין לכוחות צה"ל, ולצאת ולתקוף אותם לאחר שייערכו להגנה או כשיזהו את ההזדמנות המתאימה לכך.

נראה כי ללא עבודתה היסודית של פלוגת החוד בסריקת השטח הם היו ממתנינים במנהרה לסיומו של המבצע, וייתכן שהיינו סופגים אירוע קשה ביותר בגזרתה של פלוגת החוד. עוצמת האש שהפעילה הפלוגה בכניסה לגזרתה, היא זו שגרמה להם להישאר בתוך התת־קרקע, והסריקות הקפדניות הן אלה שהוציאו אותם מחוץ למנהרה. לאחר ההיתקלות המשך הגדוד בסריקות במרחב החדש, ומצא שלל רב.

המשכנו לפעול התקפית מול מידע מודיעיני ומול הערכותינו בדבר מיקומו האפשרי של אויב. הקפדנו על דינמיות ותנועה של חלק מכוחות הגדוד כל הזמן, על מנת שלא לאפשר לאויב להעביר את היוזמה לידינו. היה ברור שיש עוד מנהרות שבהן ממתנינים מחבלים לשעת כושר מתאימה. לאחר 17 ימי לחימה קיבלה החטיבה פקודה לשוב לשטח ישראל. המבצע תם. הגדוד איבד לוחם, סמ"ר אביתר תורג'מן, וספג כ־25 פצועים בדרגות פציעה שונות. כמו כן הוא פגע במחבלים רבים, אסף שלל רב וסייע בפעולותיו לקדמית החטיבה לאתר אויב ולהשמידו.

שימוש בשועל סגול

תובנות ולקחים

הלמידה המבצעית היא הדבר החשוב ביותר בלחימה. אימונים מדמי מציאות ולימוד האויב לפני המבצע הם קריטיים, אולם החינוך עצמו מוביל להבנה מהירה של סביבת הלחימה. ככל שתהליכי הלמידה יקוימו תוך כדי הלחימה, כך ישתפר הגדוד מהר יותר ויזכה להישגים טובים יותר. מומלץ לטפח אווירה של פתיחות, רצון לשמוע רעיונות, תובנות ולקחים, ולתת לפקודים להתבטא. יש לזכור כי מדובר באנשים מוכשרים, וכדאי לאפשר להם לעזור בהעלאת רעיונות ובמציאת הפתרונות הראויים.

על המפקד להכיר היטב את היחידה ולדעת מהן נקודות החוזק והחולשה שלה. חשוב לנצל את השגרה לצורך כך. מומלץ להיות נוכח בתרגילים שבהם ניתן להתרשם מהרמה המקצועית של אנשי הגדוד. בהיותי חניך בקורס מח"טים אמר לנו מי שהיה אז סגן הרמטכ"ל, אלוף (מיל) יאיר גולן, כי "מפקד אינו צריך מערכת כש"מ כדי לחוש בדיוק מהי כשירותה של יחידתו". אני סבור שהוא צדק. היכרות עמוקה עם היחידה מאפשרת למפקד גם לבחור נכון את המשימות עבור כל כוח בגדוד, בפקודת המבצע ובמהלך המבצע עצמו.

ראוי לסמוך על האחר, אבל גם להתכונן לפעול לבד. כך במעבר המכשול באמצעות מחלקת החבלה בגדר הרצועה, כך בהתקפה בלילה הראשון ללא הטנקים. הלחימה הרב-חילוית והבין-זרועית יוצרות את עוצמתו של הגדוד, אך המפקד חייב להכין את היחידה למצב שבו הוא אינו מסתמך באופן מוחלט על כוח אחר, ודאי שלא על כוח שלא הוא הכין ושלא היה שותף לנוהל הקרב.

יש להקפיד על המשמעת המבצעית גם במהלך המבצע. חשוב להקפיד הקפדה יתרה על כללים ונהלים, ולהיות ברור ומובן ככל האפשר מול אנשי היחידה בכל הנוגע לציפיות העולות בהיבטים אלה. לא פעם, גם בסביבת לחימה שבה הגדוד סופג נפגעים, מתגלות תופעות של חוסר משמעת מבצעית. אם המפקד ייערך לכך מבעוד מועד ויטפל בדברים בזמן אמת יוכל לשמור ככל האפשר על חיי אנשיו.

חשוב למפקד לשדר ביטחון לרמה הממונה. כך יגרום למפקדו לסמוך עליו, ולסייע לביטחון העצמי של המסגרת הגדולה כולה. על המפקד לחשוב כיצד הוא יכול לעזור למפקדו לבצע את משימתו, משימת המסגרת שמעליו. כך יבין כל העת מה עליו לעשות כדי למלא זאת, גם כאשר יהיה צורך לבצע התאמות ושינויים בשיטה ואף במשימה. האויב כיום עלול לייצר אתגר לא פשוט למיפוי מרכזי כובד ויעדים ברורים, וגמישות היא תכונה הכרחית כדי להתמודד עם כך.

על המפקד לבחור את האנשים שעליהם הוא סומך במיוחד, למשימות אשר עלולות "לתקוע" את הלחימה הגדודית. לגדוד 202 צורף סמג"ד ב', קצין בלימודים, אל"ם אורי דאובה. באופן שבו פיקד על לבנת החילוץ

הגדודית, הגיע במהירות לכל האירועים שבהם היו נפגעים לגדוד וחילץ בגבורה את הנפגעים בחזרה לשטח ישראל, שימש דוגמה מצוינת לתובנה זו. העובדה כי הצבנו קצין, אשר מיועד לתפקיד מג"ד ומח"ט, כמפקד כוח פינוי, עלולה להיראות מעט תמוהה במבט ראשון. ואולם בפועל, פעילותו סייעה באופן ברור לגדוד לעמוד במשימתו בהצלחה.

יש להכין את מפקדת הגדוד למלחמה. על המפקד למפות את בעלי התפקידים הקריטיים שהיעדרם עלול לפגום ביכולת הלחימה הגדודית, ולמצוא להם חלופות. במבצע "צוק איתן" נהנה הגדוד מקשב חטיבתי ואפילו צה"לי – דוגמה טובה היא השלמת קש"א מחיל התותחנים לחפ"ק המג"ד. על המפקד לזכור כי מה שלא יכין בשגרה לא יהיה בחירום.

ראוי למפקד לזכור כי המבצע הוא שעתו הגדולה ביותר. כל שעשה עד המבצע במסגרת הכשרתו צריך לבוא לידי ביטוי במבצע עצמו. עליו להתנהג ולפעול באופן שבו יוכל לבחון את מעשיו בדיעבד ולהיות שלם איתם באופן מלא.

חשוב שהמפקד ינקוט יוזמה, לשם כך הוא מפקד על המסגרת. הערך המוסף של מפקד הוא יכולתו לזהות הזדמנויות ולשכנע את מפקדו לנצלן לטובתו. להערכתו, אחת הסיבות למיעוט הנפגעים בגדוד במהלך המבצע הייתה ההקפדה המתמדת על כך שהיוזמה תהיה בידינו, ובכך צמצמנו הזדמנויות לאויב לנקוט יוזמה. שנאמר, אם אינך מחפש אחר האויב, כנראה הוא זה שמחפש אותך.

ראוי לו למפקד לאמן את המפקדים, זהו האימון החשוב ביותר. במהלך תרג"ד בשטחי החרמון, כשאלוף דורון רובין ליווה אותנו בטיפוס אל פסגת הר נמנמן, הוא אמר לי כי לתפיסתו, החיילים מעולם לא היו הבעיה בעת ביצוע משימות גדודיות. הוא הדגיש כי האימון החשוב ביותר הוא לא האימון הגדודי, אלא אימון המפקדים. בתעסוקה המבצעית בחרמון, שקדמה למבצע, קציני הגדוד זכו במקום הראשון בבוחן הכשירות הצה"לי בין כל גדודי החטיבה. התעקשתי שכל קצין וגיע מהחרמון לווינגייט יבצע את הבוחן שלוש פעמים עד ששיג את הציון הגבוה ביותר. הדבר השפיע על ביטחונם העצמי, והביטחון העצמי הוא מרכיב קריטי ביכולת לבצע משימה תחת לחץ ומול אויב.

נקודת הזינוק ביציאה לפשיטה

סיכום

פעולתו של גדוד 202 במבצע "צוק איתן" מדגימה באופן ברור כי היצמדות לתורה ולעקרונות הנלמדים בצה"ל, בשילוב תהליך הכנות יסודי ומקצועי ולכידות יחידתית, יכולים להביא להצלחה בשדה הקרב. לכל התרחשות שאירעה בגזרת הגדוד התאמנו והוכשרנו בעבר. לצד זאת, החיכוך עם האויב יצר סביבה מבצעית

שאליה נדרשנו להסתגל במהירות. לפיכך יש חשיבות רבה ללמידה המבצעית המיושמת במהלך המבצע, בשיח רב־חילי ובין־מדרגי.

היזמה בעיניי היא אבן היסוד החשובה ביותר להצלחת היחידה. המפקד מכיר את יחידתו באופן הטוב ביותר, וחובה עליו לחשוב ולפעול באופן שמשרת את המטרה הן לפני ההתרחשויות המבצעיות והן במהלכן.

לקבלת חומרים נוספים מבית "מערכות" לחצו כאן